

نگاهی به تلاش های مینوی در باب احیاء میراث مکتوب

به ضمیمه فهرست کتب عکسی نسخ خطی ترکیه
ارسالی به کتابخانه ملی به قلم او

۷۱-۱۰۲

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

چکیده: مقاله حاضر گزارشی از فعالیتهای میراثی استاد دکتر مجتبی مینوی است. نویسنده در این مقاله تلاش نموده ضمن طبقه‌بندی این فعالیتها در حوزه فهرستنگاری، تهیه میکروفیلم، تصحیحات متون کلاسیک و مقالات و یادداشت‌های او در این حوزه به معرفی و سابقه این نوع فعالیتها توسط ایشان بپردازد.

در پایان بر اساس سندی نویافته فهرست کتب عکسی که توسط مرحوم مجتبی مینوی در سال ۱۳۳۱ش. تحویل کتابخانه ملی شده است بازخوانی، تصحیح و ارائه شده است.

کلیدواژه: مجتبی مینوی، کتابخانه ملی، کتابخانه های ترکیه، میکروفیلم، میراث مکتوب، فهرستنگاری، تصحیح متون

A Look at Minuvi's Efforts to Revive Written Heritage

Attached is a list of Turkish manuscript photographic books sent to the National Library by him

Majid Jalisa

Abstract: The present article is a report on the heritage revival activities of Dr. Mojtaba Minuvi. In this article, the author has tried to classify these activities in the field of indexing, microfilm preparation, editing of classical texts, and his articles and notes in this field.

In the end, based on a newly found document, a list of photographic manuscripts which was sent by the late Mojtaba Minuvi in 1331 to National Library has been reread, edited, and presented.

Keywords: Mojtaba Minuvi, National Library, Turkish Libraries, Microfilm, Written Heritage, Indexing, Text Editing

تأملات في مساعي المينوي لإحياء التراث المكتوب
مع فهرست الكتب المصورة من النسخ الخطية التركية المهداة إلى
المكتبة الوطنية بقلمه
مجيد جليسة

الخلاصة: هذه المقالة عبارة عن تقرير يستعرض الفعاليات التراثية
للأستاذ الدكتور مجتبي مينوي.

وفيها يسعى الكاتب من خلال تصنيفه لهذه الفعاليات في مجال
الفهرسة، وتهيئة رقائق الأفلام، وتصحيح النصوص الكلاسيكية،
وكتابة المقالات والخواطر في هذا الحقل، مع بيان سوابقه التاريخية
في هذا النوع من النشاطات.

وفي ختام المقالة واستناداً إلى وثيقة تم اكتشافها حديثاً ضمت
فهرساً للكتب المصورة التي قام المرحوم مجتبي المينوي بإهدائها إلى
المكتبة الوطنية سنة ١٣٣١ الشمسية، يقوم الكاتب بمراجعة هذه
الوثيقة وتصحيحها واستعراضها للقارئ.

المفردات الأساسية: مجتبي المينوي، المكتبة الوطنية، المكتبات
التركية، الميكروفلم (الفليم)، الميراث المكتوب، الفهرسة، تصحيح
النصوص.

مقدمه

چندی پیش یکی از فروشندگان کتب و اسناد قدیمی، مجموعه‌ای سند برای فروش به بنده عرضه نمودند که در میان آنها دو صفحه با این عنوان «فهرست کتب عکسی که توسط آقای مجتبی مینوی از روی نسخ خطی ترکیه تهیه شده است و تحویل کتابخانه ملی شده است» به چشم می‌خورد. با توجه به اهمیت مجموعه این اسناد، نسبت به خرید آنها اقدام و به نظرم رسید ضمن بازنشر این سند اشاره‌ای هم به فعالیتهای استاد مجتبی مینوی در خصوص تلاش‌های او برای احیاء میراث مکتوب داشته باشم.

آنچه از فعالیتهای مینوی که بایسته است بدان اهمیت داده و مورد بررسی عمیق‌تری قرار بگیرد، روش شناختی فهرست‌نگاری نسخه‌های خطی؛ تصحیح متون از منظر او و تدوین فهرستی مستقل، جامع و به روز شده از نسخه‌های خطی عکسی است که مینوی از کتابخانه‌های بزرگ و کوچک دنیا بالاخص ترکیه استحصال نموده است. هر کدام از این سه موضوع قطعاً موضوع یک کتاب مستقل است که امیدوارم روزی مورد توجه پژوهشگران قرار گیرد.

درباره مینوی

مجتبی مینوی در ۱۹ بهمن سال ۱۲۸۲ شمسی بدنیا آمد از آنجا که پدرش برای درس فقه و اصول به سامراه و درس ملا محمد تقی شیرازی (۱۲۲۱-۱۲۹۹ ش.) رفته بود، دوران کودکی‌اش از سه سالگی تا نه سالگی در سامرا گذشت. در هفتمین شهر به مکتب رفت و پنج سال و سه ماه بیشتر نداشت که به خواندن قرآن و گلستان مشغول شد. بعد از بازگشت به تهران وارد مدرسه امانت شد^۱ و بعد از آن نیز در مدرسه اسلام واقع در چاله حصار مشغول به تحصیل گردید. چندی بعد به مدرسه افتخاریه که بعدها نامش به سپهر تغییر یافت منتقل شد و بعد از این مدرسه بود که پایش به دارالفنون بازگردید و در آنجا با نصرالله باستان، صادق هدایت، عبدالاحد یکتا، شمس‌الدین وفا و قندهاری هم‌دوره گردید.

۱. در ابتدای کتاب «تاریخ بیداری ایرانیان» نگاشته ناظم الاسلام، مینوی یادداشتی با مداد نوشته که راجع به خود است و اطلاعاتش با آنچه در مجله «کتاب امروز» از قول او منتشر شده کمی متفاوت است: «من مدتی در مدرسه اسلام شاگرد این ناظم الاسلام کرمانی بودم. مراجعت ما به ایران از عتبات در سال ۱۳۲۹ [قمری] بود. ابتدا وارد مدرسه افتخاریه شدم که همان سال در نزدیکی منزل ما جنب تکیه حاجی رجبعلی تأسیس شده بود و بعد به سنگلج منتقل گردیده بود. شاید یکسال یا قدری بیشتر آنجا درس خواندم. بعد به مدرسه اسلام رفتم. یادم می‌آید که بر تابلو مدرسه تاریخ ۱۳۱۷ [قمری] نوشته شده بود و در چاله حصار نزدیک خانه مستوفی الممالک واقع بود و این در همان ایامی بود که مجلد دوم این کتاب را چاپ میکرد. اما در مدرسه اسلام بیش از پنج شش ماه نماندم. آن مدرسه افتخاریه بزرگ شده بود و اسمش مدرسه سپهر شده بود و ۱۰ نفر از تحصیل‌کرده‌های دیپلم گرفته دارالفنون، صاحب و گرداننده آن شده بودند. میرزا داودخان، میرزا محمدخان مازندرانی، حاجی ایوبخان زنگنه کرمانشاهی، میرزا یحیی‌خان طیب، میرزا مهدیخان ایرانی یادم می‌آیند. به علاوه فخرالقرآ که مدیر بود و میرزا تقی رهبر ناظم و شاهزاده احمد میرزا معلم آلمانی و شیمی و مدیر نظام و بعد سید مهدی خان ورزنده. معلم ورزش و امیرالشعرا و مصور الممالک یا مصورالملک معلم نقاشی و یک خوشنویس لنگ معلم مشق خط و یک شیخ مصطفی لواسانی معلم عربی و یک شیخ ابوالقاسم بلند قد و باریک و کوچک صورت معلم فرانسه ما بودند» عطا و لقای مینوی. محمد دهقانی. فصلنامه فرهنگبان: تابستان ۱۳۹۸، شماره ۲، صص ۷۶-۹۹.

بعد از آنکه پدرش رئیس صلحیه دماوند شد، به دماوند و سه ماه قبل از انتقال پدرش به عدلیه لاهیجان به سمت معلمی منصوب و چندی بعد نیز در عدلیه لاهیجان به کار دفتری مشغول گردید.

مینوی در سال ۱۲۹۹ شمسی که وارد دارالمعلمین شد و البته دوره‌ای نیز به عنوان تندنویس در مجلس مشغول به کار بود. پس از مجلس وارد خدمت وزارت معارف شد و ریاست کتابخانه معارف که در آن زمان جنب مدرسه دارالفنون و ریاستش با عون‌الوزاره بود را به مینوی واگذار کردند.^۳ این ریاست حدود پنجاه روز بیشتر طول نکشید و اسماعیل مرآت (۱۲۷۱-۱۳۲۸ ش.) که در آن زمان سرپرست محصلین خارج از کشور شده بود مینوی را با خود به پاریس برد.

وی در پاریس به عنوان منشی اداره سرپرستی محصلین اعزامی به فرانسه مشغول به کار شد^۴ و در همین ایام با میرزا محمد قزوینی (۱۲۵۶-۱۳۲۸ ش.) و ولادمیر فیودورویچ مینورسکی (۱۸۷۷-۱۹۶۶ م.) آشنا شد.

در سال ۱۳۰۹ شمسی سید حسن تقی زاده (۱۲۵۷-۱۳۴۸ ش.) مینوی را به لندن برد و سرپرستی محصلین را به او سپرد. این مسئولیت نه ماه بیشتر طول نکشید و توسط مرآت از او گرفته شد. اما شرکت نفت که متوجه استعداد و علاقه مینوی به زبان انگلیسی شده بود تصمیم می‌گیرد مخارج یک سال تحصیل و برگشتش به ایران را پرداخت کند. چرا که تصمیم گرفته بودند او بعد از برگشت به آبادان آمده و در مدارس انگلیسی این شهر به تدریس بپردازد.

مینوی با شرکت نفت به توافق نمی‌رسد، به تهران برگشته و وارد خدمت معارف و زیر دست دکتر ولی الله خان (۱۲۵۷-۱۳۲۴ ش.) مشغول به کار می‌شود.

در این ایام با صادق هدایت، بزرگ علوی، عبدالحسین نوشین و مسعود فرزاد و مین باشیان دوست شده و یکی دو سال بعد نیز دکتر خانلری به این جمع اضافه می‌گردد. خانلری در باب این آشنایی نقل می‌کند که:

«این گروه مرا که دانشجوی و جوانتر از ایشان بودم در جمع خود پذیرفتند. سه نفر از این دسته که (ربعه) نام گرفته بودند همه روز در اداره‌های خود کار می‌کردند و غروبها از اداره راست به کافه «رز نوار» که میعادشان بود می‌آمدند. اما مجتبی مینوی فراغت بیشتری داشت و پیش از ظهرها هم ورقه‌های نمونه چاپخانه را با آنچه مورد احتیاجش بود بر می‌داشت و به همان کافه می‌آمد و با سفارش یک فنجان چای یا قهوه در خلوت صبحگاهی آن محل به کار تصحیح ویس ورامین می‌پرداخت. من هم

۲. حیدرقلی شاملو

۳. مطابق سندی که به شماره ۲۲۱۶۳/۲۹۷ در سازمان اسناد کتابخانه ملی موجود می‌باشد این انتصاب در سال ۱۳۰۷ شمسی صورت گرفته است.

۴. سند حکم انتصابی وی به این سمت در سال ۱۳۰۷ شمسی به شماره ۴۱۱۵۲/۹۷ در آرشیو ملی ایران موجود است.

هر روز که در دانشکده درسی نداشتم یا معلم نیامده بود در سر راه بازگشت به خانه، سری به آن کافه می‌زدم و در کنار میز مینوی می‌نشستم. یک چایی یا چیز دیگر سفارش می‌کردم و تا او سر از کار بر نمی‌داشت و چیزی نمی‌گفت محل توجه خاطرش نمی‌شدم.^۵

مینوی در سال ۱۳۱۹ به انگلیس مسافرت می‌کند. در همین ایام به پیشنهاد آرتور جان آربری (۱۹۰۵-۱۹۶۹ م.)^۶ در نگارش فهرست نسخ خطی چستر بی‌تی^۷ شهر دوبلین (ایرلند) همکاری می‌کند و همچنین در نگارش کتاب بررسی هنرهای ایران^۸ نیز به یاری آرتور آپهم پوپ (۱۸۸۱-۱۹۶۹ م.)^۹ و همسرش می‌آید.

مینوی در لندن نزد والتر هنینگ (۱۹۰۸-۱۹۶۷ م.)^{۱۰} پهلوی می‌خواند و در آکسفورد نیز تدریس می‌کرد. و این رویه تا شروع جنگ جهانی ادامه داشت. بعد از آن نیز به مدت ده سال برای بی بی سی هفته‌ای دو گفتار فرهنگی تهیه می‌نمود. که بخشی از این مقالات بعدها در مجله یغما و کتابهای «پانزده گفتار» و «عمر دوباره» چاپ و انتشار یافته است.

او در سال ۱۳۲۹ تصمیم می‌گیرد به ایران بازگردد. از او خواسته می‌شود که در راه بازگشت به استانبول رفته و ضمن بازدید از کتابخانه‌های این شهر فهرستی از نسخه‌های خطی فارسی که در این کتابخانه‌ها موجود و در ایران یافت نمی‌شود تهیه نماید. ازین رو طی حکمی به عنوان رئیس دبستان ایرانیان استانبول به ترکیه می‌رود و طی چهارماه در این شهر سکنی می‌گزیند.

نتیجه حضور او در استانبول بازدید از دهها کتابخانه و مجموعه خطی و تهیه فهرستی مختصر اما مفید از نسخه‌های خطی ارزشمندی است که در به رؤیت او رسیده است. مینوی آنقدر از دیدن کتابخانه‌های استانبول بر سر شوق می‌آید که مقاله‌ای با عنوان «شهر کتابخانه‌ها» به نگارش درمی‌آورد.^{۱۱}

در سال ۱۹۵۱ م. که کنگره مستشرقین در استانبول تشکیل می‌شود، از مینوی می‌خواهند که از طرف دولت ایران در این کنگره شرکت نماید. او در این سفر تصمیم می‌گیرد که دومه دیگر در ترکیه بیشتر بماند و آشنایی بیشتری با کتابخانه‌های ترکیه پیدا کند.

۵ . پانزده گفتار درباره مجتبی مینوی: ۱۱۵.

6 . A.J. Arberry.

7 . Ch.Beatie.

8 . A Survey of Persian art and Archeology

9 . Arthur U. Pope

10 . Walter Bruno Henning.

۱۱ . این مقاله برای اولین بار در روزنامه وطن استانبول چاپ و بعد از آن در مجله یغما. شماره ۳۰، صص ۳۰۵-۳۱۰، آبان ۱۳۲۹ ش. نیز منتشر می‌گردد.

بعد از بازگشت تمام توان خود را مصروف این می‌دارد که توجه مسئولین را برای عکسبرداری از نسخه‌های خطی کتابخانه‌های ترکیه جلب کند. دکتر منوچهر اقبال (۱۲۸۸-۱۳۵۶) که در آن زمان ریاست دانشگاه تهران را عهده‌دار مینوی را مأمور این کار نموده و مبلغ ۵۰ هزار تومان هم هب این مهم اختصاص می‌دهد.

همین امر منتهی می‌گردد به پست رایزنی فرهنگی مینوی در ترکیه، که یک اقامت چهار ساله در این کشور را در پی دارد و او موفق می‌شود در مجموع حضور خود در ترکیه بیش از دوازده هزار جلد از کتابهای خطی ترکیه را بررسی و از آنها یادداشت برداشته و تصویر تهیه کند.

میراث مکتوب و مینوی

فعالیت‌های مینوی در عرصه میراث مکتوب را به طور کلی می‌توان به سه دسته فهرستنگاری و تهیه میکروفیلم، تصحیح متون و نگارش مقاله و یادداشت پیرامون میراث مکتوب تقسیم نمود که در ادامه به هر یک می‌پردازم.

فهرستنگاری و تهیه میکروفیلم

مینوی در چندین بار حضور کوتاه و بلند خود در کشورهای خارجی با بررسی نسخه‌های خطی کتابخانه‌های ترکیه، موزه بریتانیا، دیوان هند، دانشگاه کمبریج، دانشگاه آکسفورد، ادینبورگ و چستریتی، حدوداً ۱۵۰۰۰ نسخه خطی را مورد مذاقه قرار داد و از آن میان آنها عکس و میکروفیلم‌های فراوانی از آن نسخه‌ها تهیه و به ایران فرستاد.

حاصل تلاش‌های مینوی در این موضوع را می‌توان در فهرست میکروفیلم‌های کتابخانه مرکزی دانشگاه، کتابخانه ملی و کتابخانه شخصی‌اش نظاره‌گر بود. در واقع می‌توان گفت هسته اولیه بخش میکروفیلم‌های کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران که هنوز هم بعد از گذشت سالیان سال یکی از مجموعه‌های عکسی منحصر و ارزشمند به شمار می‌رود، میکروفیلم‌هایی تشکیل داده که مینوی تهیه نموده بود.

مقاله «کتابخانه‌های عمومی بلدی لندن»^{۱۳} که مینوی در هنگام اقامت خود در لندن به نگارش درآورده به خوبی حال و هوای کتابخانه‌های این دیار و امکانات و تسهیلاتی که یک محقق و پژوهشگر در اختیار داشته را توصیف می‌کند. بدون شک این خدمات و تسهیلات تاثیر قابل توجهی در بهره‌گیری‌های مضاعف مینوی از این کتابخانه داشته است.

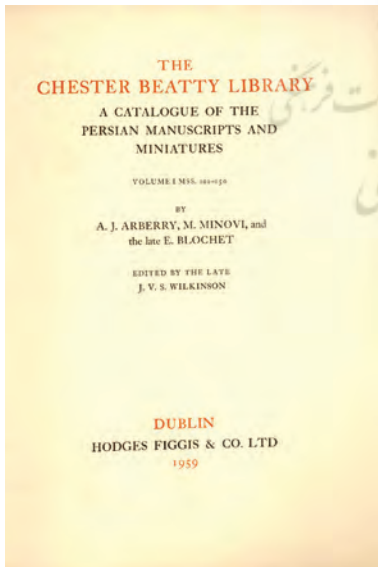
مینوی در سفر و حضر فکرش گنجینه‌های خطی بود و از هر فرصتی برای شناسایی و عکسبرداری

از نسخه‌های برگزیده بهترین کتابخانه‌های دنیا بهره می‌برد. طی نامه‌ای که در تاریخ ۱۴ اردیبهشت ۱۳۲۹ برای یحیی مهدوی نگاشته به بیان تلاش‌هایش در این باب اشاره می‌کند:

«قربان جمال مهدوی جان، مرقومه ۲۴ آوریل سرکار زیارت شد متأسفم که عریضه‌ای که قبل از نوروز نوشته بودم واصل نشده است. یادم نیست چه چیزها در آن نوشته بودم جز یک مطلبش که مربوط بحساب آقای بدیع‌الزمان بود و آن را در این عریضه تکرار خواهم کرد. از تفصیلی که درباره عنوان استخدام و طرز کار بنده مرقوم داشته‌ای مطلب کاملاً واضح و معلوم شد و بی‌نهایت متشکرم. از زحمات و توسل‌هایی که آقایان و سروران و دوستان عزیزم شما و آقای دکتر صدیقی و آقای بدیع‌الزمان تقبل فرموده‌اند هم خجلم و هم بسیار ممنونم. عوض از ابوالفضل العباس بگیرید! دیروز تلگراف وزارت جلیله فرهنگ توسط سفارت ابلاغ شد و بنده تقاضا کردم قبول مأموریت سرپرستی محصلین و مدرسه ایرانیان در استانبول را تلگرافی به وزارت جلیله اطلاع دهند و خواهش کنند که دستور پرداخت خرج سفر و کرایه حمل کتب و اشیاء شخصی را فوراً بدهند تا در اوایل خردادماه بنده بتوانم عازم استانبول شوم. استدعا می‌کنم بفرومائید که اگر ارسال وجه قدری معطلی دارد به سفارت کبرای ما در لندن دستور بدهند که خرج مسافرت و حمل اثاثیه را از بودجه سفارت به قرض بپردازند تا وجه از طهران حواله و وصول شود. بنده درین دو سه هفته اخیر مشغول بازدید کتب خطی بادلیان و کیمبریج و بریتیش میزیوم بوده‌ام و از کتب مهمی که لایق عکس برداشتن است فهرستی تهیه کرده‌ام و می‌توانم دستور آن را چه از استانبول و چه از طهران بفرستم که عکس همه را بردارند. دو هفته هم (از فردا تا بیستم ماه می) در پاریس به سر خواهیم برد و فهرستی از کتابهای آنجا تهیه خواهیم کرد. اگر وزارت جلیله فرهنگ آن پانزده هزار تومانی را که برای این مقصود تصویب شده است به استانبول بفرستند پس از آنکه مخارج عکس برداری از نسخ استانبول پرداخته شد اگر چیزی باقی ماند آن را صرف کتب محفوظه در فرانسه و انگلیس خواهیم کرد.»^{۱۳}

در ایام اقامت مینوی در انگلیس، آربری پیشنهاد همکاری در تنظیم فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه چستر بییتی را به مینوی می‌دهد و حاصل این همکاری سه جلد فهرست منتشر شده در سال ۱۹۵۹ میلادی است.

The Chester Beatty library : a catalogue of the Persian manuscripts and miniatures. Arthur John Arberry; M Minovi; Edgar Blocher; Basil William Robinson; James Vere Stewart Wilkinson. Dublin : Hodges & Figgis, 1959-1962.

بجز آبروی و مینوی، بلوشه، رابینسون و ویلکینسون نیز در نگارش «کتابخانه چستریتی: فهرستی از دست‌نویسها و نگارگریهای ایرانی» که فهرستی توصیفی از ۲۹۸ اثر این مجموعه است سهیم بودند.^{۱۴}

ریچارد ویلکینسون (۱۸۸۵-۱۹۵۷ م.)^{۱۵} در مقدمه فهرست کتابخانه چستریتی بیان می‌دارد که مینوی با دانشی عالی و تحقیقات دقیق، بهترین توضیحات را در معرفی نسخه‌های خطی و مینیاتورهای موجود در این فهرست ارائه داده است. تألیف «فهرست نسخ خطی و مینیاتورهای ایرانی» را در بدو امر ادگار بلوشه (۱۸۷۰-۱۹۳۷ م.)، کتاب‌شناس و کتابدار فرانسوی آغاز نمود اما پس از درگذشت وی کار به زیر نظر آبروی (۱۹۰۵-۱۹۶۹ م.) و همکاری‌های مینوی پایان پذیرفت.

نگاهی اجمالی به این فهرست گواه آنست که آبروی، مینوی و بلوشه کاری سترگ در ارائه روشی دقیق و پر استفاده برای فهرست‌نگاری نموده‌اند و به حق این فهرست یکی از بهترین‌ها را نگاشته شده و الگویی برای نگارش فهرست نسخه‌های خطی فارسی به شمار می‌رود.

مینوی این شانس را داش که طی دو سفر به ترکیه یکی در سال ۱۳۲۹ و در راه بازگشت به ایران که برای مدتی در استانبول مانده و در کنگره مستشرقین استانبول نیز شرکت می‌کند و دیگری در سال ۱۳۳۴ تا خرداد سال ۱۳۴۰ که به سمت رایزن فرهنگی به ترکیه پای گذاشت، به جستجو و تتبع کتابخانه‌های ترکیه پردازد.

استاد ایرج افشار در باب تجسس مینوی در کتابخانه‌های ترکیه می‌گوید:

«در کتابخانه‌های آن کشور سه شخص عالم بیش از هر کس دیگر از سر حوصله و تجسس به جستجوی علمی و دقیق پرداخته‌اند و آن سه نفر عبارتند از: هلموت ریتز آلمانی، احمد آتش ترک و استاد علامه بزرگوار و نادرالمثال مجتبی مینوی ایرانی که روانش شاد باد.»^{۱۶}

شایان توجه است که افراد دیگری چون حاجی خلیفه، اسماعیل پاشا، احمد تیمور، فؤاد سزگین، رمضان ششن و در نهایت از ایرانیان مرحوم سید عبدالعزیز طباطبائی^{۱۷} و استاد توفیق سبحانی^{۱۸} نیز از جمله بزرگانی بوده و هستند که در خزائن ترکیه به جستجو و بررسی نسخه‌های خطی پرداخته‌اند.

۱۴. سیری جهانی در دست‌نویسهای اسلامی: ۵۸/۲؛ رحیمی ریشه: ۶۷.

15. J. V. S. WILKINSON

۱۶. مجتبی مینوی، استادی از اقلیم نمی‌دانم. ایرج افشار. بخارا، فروردین و اردیبهشت ۱۳۹۰، شماره ۸۰، ص. ۴۸۱.

۱۷. ما حصل تلاش ایشان با نام «مختارات من مخطوطات ترکیا» به همت دوست عزیز و تلاشگرم جناب آقای محمد حسین حکیم در سال ۱۳۹۶ توسط انتشارات مکتبه المحقق الطباطبائی چاپ و انتشار یافته است.

۱۸. از جمله آناری که ایشان در خصوص نسخه‌های خطی کتابخانه‌های ترکیه نگاشته می‌توان به «فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه مغنيسا» منتشره توسط مرکز نشر دانشگاه به سال ۱۳۶۶ شمسی؛ «فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه بورسه» منتشره به سال ۱۳۶۸ توسط دانشگاه رشت؛ «فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه‌های ترکیه (۲۲ کتابخانه)» منتشره توسط مرکز نشر دانشگاهی در سال ۱۳۷۳ و ... اشاره نمود.

مینوی درباره علت سفرش به ترکیه در مقاله‌ای که برای روزنامه وطن از جراید شهر استانبول نگاشته و خطاب آن به اهل ترکیه است اینچنین می‌گوید:

«بنده از اهل سیاست نیستم تا در این شهر شما دنبال مقاولات سیاسی و استعمال اصول دیپلماسی باشم، سرم از برای منازعات شیعه و سنی درد نمی‌کند تا با جدلیون به کشمکش مشغول شوم، بفرض اینکه اوضاع اجتماعی و اقتصادی ترکیه احتیاجی بترمیم داشته باشد بنده استحقاق آن را ندارم که نقشه اصلاح امور شما را طرح و پیشنهاد کنم، چشم از برای بد دیدن باز نکرده‌ام تا از هرچه می‌بینم رو ترش کنم، مردی هستم از اهل جمهوری علم و معرفت که باینجا فقط برای کسب آمده‌ام، ولیکن نه آن کسب و تجارتی که در آن انتفاع یک نفر موجب حرمان دیگری بشود، خیر، مایه و سود تجارت من علم و معرفتست که هرچه از آن داد و ستد شود بنفع طرفین است، و از آنچه بنده می‌طلبم بحمدالله درین سرزمین آن قدر هست که اگر من مده العمر از آن بخورم باخرش نخواهم رسید و از شما هیچ کم نخواهد شد.

من برای کتب باینجا آمده‌ام و ترکیه شما و بالخصوص استانبول شما آن قدر که از این حیث ثروتمند است از هیچ حیث نیست. گنج فنا ناپذیری بوسعت اقیانوس کبیر در کنج کتابخانه‌های شما ودیعه نهاده‌اند و من بامید آن آمده‌ام. نه باین قصد که آنها را از شما بگیرم و ببرم، خیر، هم بنده آرزوی چپاول ندارم و هم گنجهای شما را نگهداران آگاه و بیدار، مانند اژدهاهای مستحفظ گنجها که در قصص خوانده‌اید، بخوبی حفاظت می‌کنند.

اما چه اژدهاهائی! نه از آن جنسی که آتش از حلقوموش زبانه می‌کشد و آدمی را بیک طرفه العین خاکستر می‌کند، خیر، اژدهاهای مهربان و خلیق و خوش زبان و خنده رو و حاضر خدمت که خداگویی آنها را از خیر محض آفریده است تا مهمانان بیگانه را بلطایف الحیل بدام آورده درون گنج خود ببرند و گهرهای گرانبهای علم و معرفت را که بآنها سپرده شده است بترغیب و تشویق فراوان در دامن آنها بریزند، و حتی برای رفع تلخی مطالعه چای و نقل و انجیر و بستنی هم بآنها ضمیمه کنند.

افسوس که من عمر نوح ندارم تا ازین کتب خطی هزارساله و نهصد ساله تا دویست ساله و صدساله شما آن قدر که آرزو و طمع دارم استفاده کنم، مهلت کم است و عمر کوتا هست و علم دریای ناپیدا کنار است، ناچار باید که هرکس آن قدر که می‌تواند حمل کند از این دریا در و مروارید برچیند و باقی را بدیگران بگذارد. اما کتاب آن ثروتیست که قرنهای متمادی نسلهای متعدد میتوانند از آن منتفع شوند بی آنکه بسرمایه اصلی نقصان و زبانی عاید شود. یعنی از آن نسخه بنویسند یا عکس بگیرند و از روی آن چاپ و منتشر کنند تا عالمیان بهره‌ور شوند. حتی آنکه بسیاری از اوقات (چنانکه درین دو ماهه در کتبخانه‌های استانبول بر من کرارا مبرهن شده است) کتابی که بطول زمان و از اثر موریانه و رطوبت و خوردگی مرکب نزدیکست که از هم متلاشی و غیرمنتفع بشود بواسطه نسخه برداری و

عکس برداری و چاپ و انتشار از برای نوع بشر حفظ میشود چنانکه اگر اصل آن نیز نابود شود ضرری بجائی نخورده باشد.

حکومت من خواست که بنده از لندن باستانبول سفر کنم و در سر راه بازگشت بوطن اندک زمانی در این شهر اقامت کنم و کتبخانه‌های گرانبهای این شهر را که مشهور جهان و مایه غبطه عالمیان است زیارت کنم و از کتبی که در آنها محفوظست و بالخصوص از کتب فارسی که آنجا هست و ما در خود ایران نسخی از آنها نداریم فهرستی مرتب کنم تا وقتی که بخواهیم از آنها برای تصحیح و چاپ و انتشار نسخه یا عکس بگیریم رهنمائی داشته باشیم.^{۱۹}

مینوی در همین مقاله از همراهی و همدلی مسئولان کتابخانه‌های بالاخص حیدرعلی بیگ دیریئوز مدیر کتابخانه ایاصوفیا ترکیه یاد می‌کند:

«وارد اینجا شدم، و با آنکه زبان نمی‌دانستم (هنوز هم نمیدانم و تصور نمی‌کنم که هیچ کس بتواند در دو ماه ترکی دان بشود) از آن ساعت که پا بکتبخانه ایاصوفیه گذاشتم تا با امروز از همه کس - از کوچکترین مأمور و کتابدار و مدیر کتبخانه گرفته تا مدیر عمومی کلیه کتبخانه‌های ترکیه و استادان اونیورسیتیه - جز همراهی و رهنمائی و مهربانی و تسهیل وسایل کار چیزی ندیدم. بختم بلند بود که از ابتدا یک فرشته خصلت، هادی من و زبان گوئی من و معرف من شد، اما چون میدانم که او باید این عرایضم را ترجمه کند درباره خودش بیش ازین چیزی عرض نمی‌کنم.»^{۲۰}

مینوی از قرار معلوم فقط به جستجوی کتابخانه‌های عمومی شناخته شده بسند نکرده و از هر فرصتی برای بدست آوردن نسخه‌های خطی فارسی و ارزشمند استفاده می‌کرد. از همین رو می‌بینیم که نسخه‌های خطی موجود در کتابخانه‌های شخصی برخی از افراد شهیر ترک نیز برای او جالب توجه بوده است. مثلاً طی ملاقاتی که در سال ۱۳۲۹ با مکرمین خلیل ینانچ (۱۳۴۰-۱۲۷۷ ش.) استاد تاریخ دانشگاه استانبول دارد، نسخه خطی ارزشمند قرن هفتمی از کتاب «سیرت جلال‌الدین منکبرنی» نزد او دیده و خواهش میکند که تصویری از این کتاب در اختیار وی قرار دهد.^{۲۱}

دانش‌پژوه بیان می‌دارد که «در سال ۱۳۳۳ خورشیدی شورای عالی فرهنگ او را مأمور ساخت که در سفر خود به استانبول از نسخه‌های ارزنده آنجا عکس بردارد. او هم از سی و دو مجلد کتاب ادبی و علمی و فلسفی و تاریخی و طبی آنجا عکس برداشت و خود در مجله آموزش و پرورش (سال ۲۶ ص ۵۷۱-۵۷۲) آنها را برشمرد. همانهاست که در نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه (مجلد ۲ و ۳) فهرست

۱۹. شهر کتبخانه‌ها. مجتبی مینوی. یغما: شماره ۸، سال سوم، آبان ۱۳۲۹ شمسی، صفحه ۳۰۵.

۲۰. همان: ۳۰۷.

۲۱. این کتاب بعدها توسط خود مینوی تصحیح و در سلسله «مجموعه متون فارسی» انتشارت بنگاه ترجمه و نشر به سال ۱۳۴۴ انتشار می‌یابد.

شده است.»^{۲۲}

قسمتی از ماحصل آنچه مینوی در کتابخانه‌های ترکیه بدست آورده در قالب مجموعه مقالاتی در مجلات مختلف به چاپ رسیده که مشخصاتی این مقالات به قرار زیر است.

۱. عکس برداری از نسخه‌های خطی فارسی و عربی. مجله آموزش و پرورش. شهریور ۱۳۳۲ ش.، سال ۲۶، شماره ۹، صص ۵۷۱-۵۷۲.
۲. از خزاین ترکیه (۱). مجله دانشکده ادبیات تهران. سال ۱۳۳۵ ش.، سال چهارم، ش ۲، صص ۴۲-۷۵.
۳. از خزاین ترکیه (۲). مجله دانشکده ادبیات تهران. سال ۱۳۳۶ ش.، فروردین، سال چهارم، ش ۳، صص ۵۳-۸۹.
۴. یادداشت درباره چند نسخه خطی که فیلم آنها برای دانشگاه تهیه شده است. مجله دانشکده ادبیات تهران. ۱۳۳۶ ش.، مهر و دی، سال پنجم، شماره ۱ و ۲، صص ۴۹-۵۳.
۵. از خزاین ترکیه (۳). مجله دانشکده ادبیات تهران. ۱۳۴۰ ش.، فروردین، سال هشتم، ش ۳، صص ۱-۲۹.

اما آنچه مینوی استحصال کرده بخش ناچیزی از دریای بی‌کران نسخه‌های خطی فارسی در این دیار است چنانچه خود مینوی نیز در این خصوص و همچنین در باب اهمیت نسخه‌های خطی فارسی در کتابخانه‌های ترکیه خود چنین می‌گوید:

«گنج عظیمی از مؤلفات فارسی که بصورت نسخه خطی موجود است در سرزمین ترکیه است که ما هنوز از بزرگی و غنای آن بوئی نبرده‌ایم. در احصائیه‌ای که معارف ترکیه در سال ۱۹۴۷ راجعه به سال ۱۹۴۴-۵ میلادی از نسخه‌های خطی محفوظه در ۶۷ کتابخانه عمومی آن مملکت منتشر کرد پنجاه و یک کتابخانه نام برده شده است که در آنها نسخ خطی فارسی موجود است، و مطابق این احصائیه فقط ۷۰۳۵ نسخه فارسی در این کتابخانه‌هاست. ولی این احصائیه جامع نیست و از کتابخانه‌های خود شهر استانبول لاقابل هشت یا نه کتابخانه بسیار مهم (و بعضی از آنها از خزاین مملو از نسخ بی‌نظیر بعدّه بسیار زیاد) خود بنده دیده‌ام که اصلا در این فهرست مذکور نیست. مثل کتبخانه طوپ قاپوسرای (که ۱۵۶۰۰ نسخه خطی دارد)، و کتبخانه اونیورسیتیه (با ۱۷۳۶۰ نسخه) و کتبخانه بایزید عمومی (با ۷۴۰۰ نسخه) و کتبخانه بلدیه و اوقاف اسلامی و عاطف افندی و یا ایوب و موسسه شرقیات و موسسه ترکیات. علاوه بر این کتبخانه‌های انقره راهم بهیچ وجه بحساب نیآورده‌اند.

بطوریکه بنده تخمین می‌کنم شاید در مجموع این کتابخانه‌های مختلف که در انقره و استانبول

۲۲. «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» و «دنباله فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» عنوان دو مقاله‌ای است که در شماره ۲ و ۳ نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران توسط استاد عبدالله انوار و مرحوم استاد ایرج افشار نگاشته شده است.

و سایر شهرهای ترکیه واقعست در حدود دویست و پنجاه تا دویست و شصت هزار نسخه خطی محفوظست که یحتمل سیزده هزار تایی آنها کتابهای فارسی باشد، و ممکن که از این عده دوهزارتایی باشد که نسخه آنها را ما در ایران نداریم و حتی نام بسیاری از آنها را ننشیده‌ایم و از وجود آنها واقف نیستیم. معلوم است که تا فهرست کامل کلیه این کتابخانه منتشر نشود از کم و کیفیت نسخ خطی آنها چنانکه باید و شاید مطلع نمی‌توان شد و چنین فهرستی را وزارت معارف ترکیه مدتی است شروع بتهیه کرده‌اند و شاید قبل از آنکه بنده چشم بر این دنیا بیندم چاپ و انتشار آن فهرست بپایان برسد. اما اگرچه بالفعل چنان فهرست جامعی در دست ما نباشد مانعی در بین نیست که از نسخه‌های منحصر بفرد یا نادری که در آن کتبخانه‌ها هست، و از نسخه‌های قدیم و خوبی که بهتر از نسخه‌های موجود در ایران باشد، عکس و فیلم تهیه

کنیم تا عنداللزوم آنها را برای چاپ کردن متون قدیم فارسی بکاربریم»^{۲۳}

بخش قابل توجهی از نسخه‌هایی که مینوی برای دانشگاه تهران تصویربرداری کرده در دومجلد با مشخصات زیر چاپ و انتشار یافته است.

فهرست میکروفیلم‌های کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران انتشارات دانشگاه تهران. محمدتقی دانش‌پژوه. تهران: دانشگاه تهران، ۲، ج، ۱۳۴۸-۱۳۵۳.

دستخط و امضای مینوی بر ابتدای بسیاری از این میکروفیلم که به معرفی عنوان نسخه و نام نویسنده آن و کتابخانه‌ای که اصل نسخه در آن است می‌پردازد دیده می‌شود.

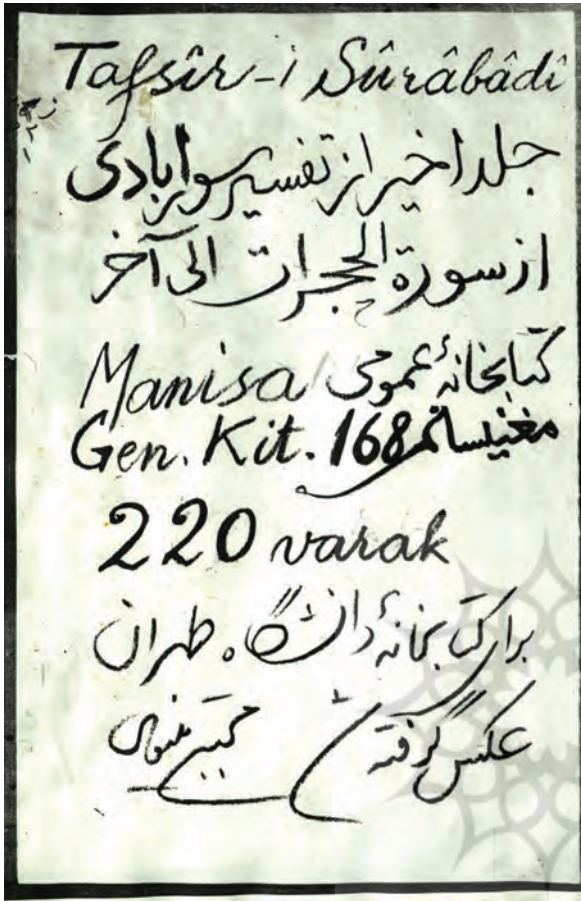
تصحیحات:

مینوی در سخنرانی که در مجلس بزرگداشت مولانا در دانشگاه تهران ایراد می‌کند در باب اهمیت تصحیح متون چنین می‌گوید:

«بشنو این نی چون شکایت می‌کند! این شکایت کننده مولانا جلال‌الدین محمد بلخی است و شکوه او از ما مردم است که کتابهای او را چنانکه باید و شاید به طبع نرسانده‌ایم. نه یک مثنوی صحیح داریم نه یک دیوان شمس تبریزی صحیح؛ کتابهای دیگر ادبی بزرگ هم که داریم به همین حال

Dīvān-i Anvarī
دیوان انوری مودخ ۷۰۸
Fatih 3784
214 varak

بر کتابخانه دانشگاه تهران
عکس گرفته شد در بهمن ماه ۱۳۳۵
محمدتقی دانش‌پژوه

است، نه شاهنامه صحیح، نه کلیات سنائی صحیح، نه کلیات سعدی صحیح، نه دیوان حافظ صحیح، نه خمسه نظامی صحیح و مراد بنده از صحیح آن است که نزدیک باشد به آنچه گویندگان و نویسندگان اینها گفته و نوشته‌اند، نه آنچه در طول سالیان متمادی، از زمان مؤلف تا به امروز، بر حسب تصرفات عمدی و سهوی نساخ و خوانندگان که در این کتب راه یافته و کتابها را به صورتی درآورده است که صاحبان آنها اگر آنها را ببینند باز نمی‌شناسند.^{۲۴}

در تصحیح متون فارسی پیرو مکتب علمی انتقادی اروپایی بود و سخت معتقد بود که مصحح باید تمام توان خود را مصروف این دارد که متنی از هر جهت نزدیک به متن مؤلف به عالم علم عرضه نماید.

از همین رو بود که با دقتی موشکافانه کتب مهمی را از کنج تاریک کتابخانه‌ها جستجو و گلچین نموده و همت بر تصحیح آنها می‌گمارد.

«در این کار ذوق و سلیقه شخصی بدرد نمی‌خود، زیرا ذوق و سلیقه امری شخصی و نفسانی است و عینیت

ندارد. پس باید در تصحیح متون بدنبال محک علمی و عینی رفت و آن، یا نسخه دستنویس خود مؤلف است و یا قدیمترین نسخه بزمان مؤلف، زیرا هرچه نسخه‌ها از زمان مؤلف دورتر شود تعداد رونویسی‌ها بیشتر خواهد شد و طبعاً در هر رونویسی غلطی یا اشتباهی جدید یا تحریف و تصحیح عمدی تازه روی خواهد داد و فاصله متن تا زمان مؤلف نه تنها از جهت زمانی بلکه از جهت اصل متن نیز بیشتر خواهد شد. البته اقدام نسخ نیز ممکن است مغلوط باشد و در آن تحریف روی داده باشد. در این صورت تصحیح آن باید بر مبنای علمی و زبان‌شناسی و تاریخ زبان استوار باشد نه انتقال و استعمال اصطلاحات معاصر و متاخر بزمان متقدم و به اصطلاح آنچه در زبانهای اروپائی اکرونیم می‌گویند. البته خود مؤلف نیز ممکن است مرتکب اشتباه شده باشد، زیرا هیچ شاعر و نویسنده و مؤلفی اگر خود فردوسی و سعدی هم باشد مصون از اشتباه نیست.»^{۲۵}

۲۴. لزوم اهتمام در چاپ کردن کتب مولانا به طریق صحیح انتقادی. مجتبی مینوی. نامه انجمن: ۷/۳، صفحه ۵.

۲۵. پانزده گفتار درباره مجتبی مینوی: ۱۳۶.

مرحوم استاد ایرج افشار در خصوص مینوی معتقد است که :

«شاید در مقام سنجش بتوان خدماتی را که در زمینه تصحیح متون مهم زبان فارسی انجام داده است در صف مقدم قرار داد.»^{۲۶}

بخشی از توان و انرژی مینوی به جهت علاقه‌اش به ایران پیش از اسلام، به تصحیح و نشر متونی چون «نامه تنسر»، «نوروزنامه» و «ویس و رامین» گذشت.^{۲۷}

البته گشاده دستی وی آنقدر مثال زدنی و ارزشمند است که گاه نسخه‌هایی را مشترکاً به تصحیح می‌رسانید. که از آن جمله می‌توان به «مصنفات بابا افضل مرقی کاشانی» که با همکاری یحیی مهدی چاپ و منتشر کرد و یا «اخلاق ناصری» که با همکاری علیرضا حیدری به سامان رساند اشاره نمود. و البته «دیوان حافظ خلخالی» که به طور کلی دو سومش به تصحیح و همکاری مینوی چاپ و انتشار یافت و حال آنکه بسیاری آنرا از عبدالرحیم خلخالی می‌دانند.

مینوی گاه نسخه‌هایی را که به مشقت بدست آورده بود به دست دیگر دوستان برای تصحیح می‌سپارد. چنانچه در همین سند تازه یافته که جلوتر معرفی می‌گردد می‌بینیم که ۴ نسخه به آقایان بدیع‌الزمان فروزانفر و صفا امانت داده شده است.

مینوی گاه در تصحیح متون به کمک دیگران می‌آمد، خانلری در این خصوص می‌گوید:
«وقتی که هر دو به ایران آمدیم من مشغول تصحیح متن و ترجمه رساله ابوعلی سینا درباره (مخارج حروف) بودم. دکتر یحیی مهدوی نسخه‌های عکسی از این رساله فراهم آورده بود که در اختیار من گذاشت از او و مینوی خواستم که در مقابله و تصحیح این کتاب با من یاری کنند. هر دو با محبت تمام پذیرفتند. هفته‌ای دو سه روز به خانه دکتر مهدوی می‌رفتیم و به مقابله نسخه‌ها می‌پرداختیم. مجتبی در این کار علمی به من فایده بسیار رسانید، چنانکه در مقدمه آن کتاب ذکر کرده‌ام.»^{۲۸}

مینوی به قول استاد افشار تصحیحاتش از جهات متعدد شاخص است و تردید نباید داشت که روش علمی متخذ و مختار مینوی در تصحیح متون مایه آموزش دیگران نیز قرار خواهد گرفت. سه نکته قابل توجه در تصحیحات مینوی وجود دارد که تصحیحات وی را در زمره تصحیحات معتبر قرار می‌دهد، اول انتخاب نسخ معتبر، دوم انتخاب روش علمی و انتقادی در تصحیح متون، سوم دقت نظر در تنظیم عبارات و صفحه بندی و حروفچینی^{۲۹} که مجموع آنها باعث گردیده که تصحیحات مینوی متمایز و شاخص گردد.

۲۶. «مجتبی مینوی، استادی از اقلیم نمی‌دانم». ایرج افشار، بخارا: فردین و اردیبهشت، ۱۳۹۰، شماره ۸، ص

۲۷. پانزده گفتار درباره مجتبی مینوی: ۴۳.

۲۸. پانزده گفتار درباره مجتبی مینوی: ۱۱۸.

۲۹. همان

مینوی اعتقادی راسخ داشت که کسی حق ندارد در آثار ملی ما دست ببرد و فضولی بکند و آنرا به هر شکلی دلش می‌خواهد در بیاورد.^{۳۰} از نظر مینوی کسی که می‌خواهد در این رشته کار کند باید اصول تحقیق را بلد باشد و بداند که در هر کدام از نسخه‌های کشمیر و لکهنو و بمبئی و شیراز و تبریز و تهران تصرفاتی شده و ایباتی اضافه دارد. راه صحیح این است که به نسخه‌های هرچه قدیمتر و هرچه نزدیکتر متن مورد تصحیح مراجعه شود، چون که در این نسخه‌های کمتر تصرف شده و نزدیکتر به اصل هستند.^{۳۱} مینوی معتقد بود در تصحیح یک متن کهن ما نباید ذوق خود را به دیگران تحمیل کنیم.^{۳۲}

وقتی هم که درباره غزل‌های حافظ اظهار عقیده کرد و مرجحات دیوانهای خطی قبل از سنه هشتصد را برشمرد و نوشت و مکرر گفت که در بسیاری از ابیات مشهور حافظ دگرگونی لفظی وارد شده است باز بدو تاخته شد که چرا می‌خواهی «شبی خوش است بدین قصه‌اش دراز کنی» را به «شبی خوش است بدین وصله‌اش دراز کنی» تبدیل کنی! عقیده رایج و عام آن است که شعر حافظ آنطوری درست است که مردم در سینه دارند. ولی مینوی به اسلوبی پای بند بود که رأی صائب و اصالت علمی حکم می‌کند.^{۳۳}

در باب شیوه تصحیح متون مینوی به عقید بنده باید تحقیقات وسیعی صورت بگیرد، وی در مقالات و بعضاً در تصحیحات خود به صورت جسته و گریخته روش خود را توضیح داده است اما آنچه مسلم است تدوین و ارائه آن به عنوان یک روش بایسته‌ای مغفول مانده است.

کتاب زیر حاصل تلاشهایی مینوی در عرصه تصحیح متون است :

۱- دیوان ناصر خسرو. به تصحیح سید نصرالله تقوی. تهران: کتابخانه تهران، ۶۹۴ ص، ۱۳۰۷ ش.^{۳۴}

۳۰. مجتبی مینوی: پژوهشگری سنجیده. کتاب امروز، پاییز ۱۳۵۲، ص ۸.

۳۱. همان

۳۲. همان، ص ۹.

۳۳. زندگی‌نامه و فهرستنامه مجتبی مینوی. ایرج افشار. بخارا: فرودین و اردیبهشت ۱۳۹۰، شماره ۸۰، صفحه ۴۴۷

۳۴. این کتاب در اصل به تصحیح نصرالله تقوی و با مقدمه مرحوم تقی‌زاده در احوال ناصر خسرو است. مسئولیت تصحیح مطبعی آن بر عهده مینوی بوده، چنانچه در مقدمه کتاب توسط مرحوم تقی‌زاده توصیف قابل توجهی درباره مینوی نگاشته شده است: «تصحیح نمونه‌های طبع و مراقبت آن بمعاونت و مذاقه بسیار محققانه و فاضلانه یکی از فاضلترین جوانان ایران آقای آقا میرزا»

Mecmua
مجموعه مشتمل بر شش
کتاب و رساله من جمله
قابوس‌نامه و تقویم الصحی
مؤرخ ۶۲۵-۶۲۴
161 varak
برای دانشگاه تهران
عکس گرفته شد
مجتبی مینوی

- ۲- سیاستنامه. به تصحیح عبدالرحیم خلخالی. تهران، ۱۸۶ص، ۱۳۱۰ش.^{۳۵}
- ۳- شاهنامه فردوسی. با همکاری عباس اقبال آشتیانی، تهران، بروخیم، ج ۱، ۱۳۱۳.
- ۴- نوروزنامه. تألیف خیام نیشابوری، تهران، ۱۳۱۲.
- ۵- شاهنامه فردوسی. تهران: بروخیم، جلد اول، ۵۲۰ صفحه، ۱۳۱۳ش.
- ۶- ویس و رامین. فخرالدین اسعد گرگانی، تهران، بروخیم، ۵۲۶ص، ۱۳۱۴ش.
- ۷- رساله در امر مالیات. خواجه نصیرالدین طوسی. ترجمه به انگلیسی توسط ولادیمیر مینورسکی. بولتن مدرسه مطالعات شرقی و آفریقایی لندن^{۳۶}، ۱۳۲۱.
- ۸- مصنفات افضل الدین محمد مرقی کاشانی. با همکاری یحیی مهدوی. تهران: دانشگاه تهران، جلد اول، ۲۴+۳۸۶ص، ۱۳۳۰ش.
- ۹- عیون الحکمه. ابن سینا. تهران، دانشگاه تهران، ۳۳+۴۶ص، ۱۳۳۳ش.
- ۱۰- کاپوسنامه فرای. آنقره: ۲۶ص، ۱۳۳۵ش.^{۳۷}
- ۱۱- تحریمه القلم. سنائی غزنوی (مندرج در فرهنگ ایران زمین)، ج ۵، صص ۵-۱۵، ۱۳۳۷ش.
- ۱۲- السعادة والاسعاد (چاپ عکسی از روی خط مینوی). ابوالحسن عامری، ویسبادن، ۲۴+۴۵۹ص، ۱۳۳۶ش.
- ۱۳- مصنفات افضل الدین مرقی کاشانی. با همکاری یحیی مهدوی، انتشارات دانشگاه تهران، جلد دوم، یب+۳۸۷ص، ۱۳۳۷ش.
- ۱۴- ترجمه کلیده ودمنه. نصرالله منشی، تهران: دانشگاه تهران، ۴۵۱ص، ۱۳۴۳ش.
- ۱۵- سیرت جلال الدین مینکبرنی. شهاب الدین محمد خرنزدی، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، مج+۴۷۸ص، ۱۳۴۴ش.
- ۱۶- تنکسوق نامه یا طب اهل ختا. رشیدالدین فضل الله همدانی، تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، ۵۱۹ص، ۱۳۵۰ش.^{۳۸}
- ۱۷- وقفنامه ربع رشیدی. رشیدالدین فضل الله همدانی، با همکاری ایرج افشار، تهران، انجمن آثار ملی، ۲۲+۳۸۴ص، ۱۳۵۱ش.^{۳۹}

مجتبی مینوی وقته الله لخدمه العلم که امید آینده و فضل و ادب است بعمل آمده»

۳۵. دو سوم کتاب به وسیله استاد مینوی تصحیح شده است.

36. Minovi, M. and Minorsky V. (1941) Nasir al-din Tusi on Finance, Bsoas (Bulletin of the School of oriental and African studies, vol. X, part 3, pages [755]-789.

37. M. MÍNOVÍ. QĀBŪS-NĀMA'NĪN YENĪ NŪSHASĪ HAKKINDA, (trc. A. Ateş), ŞM, II (1958), s. 105-130.

۳۸. این کتاب به صورت چاپ عکسی منتشر شده است.

۳۹. این کتاب به صورت چاپ عکسی منتشر شده است.

- ۱۸- دیوان ناصر خسرو. با همکاری دکتر مهدی محقق، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۵۳.
- ۱۹- احوال و اقوال شیخ ابوالحسن خرقانی به ضمیمه منتخب نورالعلوم. تهران، انجمن آثار ملی، ۱۳۵۴.
- ۲۰- نامه تنسر. با همکاری محمد اسمعیل رضوانی، تهران، خوارزمی، ۱۳۵۴.
- ۲۱- البلغه. ادیب یعقوب کردی نیشابوری، با همکاری فیروز حریرچی، تهران، بنیاد فرهنگ ایران، ۱۳۵۵.
- ۲۲- اخلاق ناصری. خواجه نصیرالدین طوسی، با همکاری علیرضا حیدری، تهران، خوارزمی، ۱۳۵۶.
- ۲۳- داستان سیاوش از شاهنامه فردوسی. تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، ۱۳۶۳.

مقالات

مرحوم مینوی بسیاری از مقالات و یا تصحیحات خود را مبتنی بر نسخه‌های خطی برگرفته از کتابخانه‌های ترکیه و دیگر کتابخانه‌ها به نگارش درآورده است، البته گاه این نسخه‌ها از کشفیات خود او بود و گاه توسط پژوهشگران دیگر کشف و مینوی پیرامون آن مطالبی نگاشته است. برخی از مقالات نگاشته شده بر اساس نسخه‌های خطی ترکیه با ذکر کتابخانه‌ها و عنوان مقاله به قرار زیر است:

۱- تانکسوق نامه ایلخان در فنون علوم ختائی

نویسنده: رشیدالدین فضل‌الله همدانی

[ایاصوفیا: ۳۵۹۶]

مأخذ: ترجمه علوم چینی بفارسی در قرن هشتم. مجتبی مینوی، مجله دانشکده ادبیات تهران، مهر ۱۳۳۴ شمسی، سال سوم، شماره ۲۶۱، صفحه ۱-۲۶.

۲- دیوان ابونواس

حد پنجم از مجموعه مفصل و مشروح حمزه احتمالاً قرن ۷ هجری قمری [فاتح: ۳۷۷۵]

برگرفته از دوره دوجلدی مجموعه حمزه اصفهانی بصورت ملخص احتمالاً مربوط به قرن ۷ هجری

قمری [فاتح: ۳۷۷۴]

برگرفته از دوره دوجلدی مجموعه حمزه اصفهانی بصورت ملخص احتمالاً مربوط به قرن ۷ هجری

قمری [فاتح: ۳۷۷۳]

از جمع ابوبکر صولی به ظن قوی متعلق به قرن ۵ هجری قمری [کوپرلو: ۱۲۵۰]

جلد دوم از یک دوره دوجلدی جمع حمزه اصفهانی به صورت ملخص حدوداً نیمه قرن ۷ هجری

قمری [کوپرلو: ۱۲۵۱]

تاریخ کتابت ۵۹۷ هجری قمری [احمدپاشا: ۲۶۷]
مأخذ: یکی از فارسیات ابونواس، مجتبی مینوی، مجله دانشکده ادبیات تهران، فروردین ۱۳۳۳ شمسی، سال اول، شماره ۳، صص ۶۲-۷۷.

۳- بدایع الملح

تالیف در ۵۹۰ هجری قمری به خط شاگرد مولف به سال ۵۹۱ هجری قمری کتابت و بر استاد خوانده شده است و از کتب لاله‌لی محفوظ در سلیمانیه است
[سلیمانیه: ۱۷۵۰]

مأخذ: شعر حریری درباره مسعود سعد. مجتبی مینوی. مجله دانشکده ادبیات تهران، تیر ۱۳۳۷ شمسی، سال پنجم، شماره ۴، صص ۱۰-۱۱

۴- مناجات شیخ ابوالحسن خرقانی

[سلیمانیه (حفیدافندی): ۴۵۲]

مأخذ: احوال و اقوال شیخ ابوالحسن خرقانی. مجتبی مینوی. تهران: انجمن آثار ملی، ۱۸۰ صفحه، صص ۱۴۷-۱۴۸

۵- قابوس نامه

صفحه ۹۴b-۱۵A

توضیحات: مینوی این نسخه را در سال ۱۹۵۰ میلادی دیده است و معتقد است که این نسخه اقدام نسخ موجود این کتاب است.

[فاتح استانبول: ۵۲۹۷]

مأخذ: کاپوس نامه فرای (تمرینی در فن تزویرشناسی) مجتبی مینوی. مجله یغما: شماره ۱۱، بهمن ۱۳۳۵ شمسی، سال نهم، صص ۴۸۱-۴۹۱.

۶- تفسیر کهن

توضیحات: کتاب وقف بر مزار ابو ایوب انصاری در استانبول است که تنها شصت ورق از این کتاب باقی مانده که تفسیر سوره بقره است. آیات قرآنی به شیوه خط ایرانی مستخرج از معقلی کتابت شده و عبارات فارسی نیز به همان شیوه منتهی قدری ساده‌تر و مدورتر. از کاغذ و مرکب و شیوه خط تردیدی نمی‌توان داشت که بهرحال دیترا از چهارصد کتابت نشده است.

قطع اصل آن ۲۱ در ۳۰ سانتیمتر است و مسطره هر صفحه عاده هفده سطر است. حرکات اصلی بسبک قدیم و به قرمزی و سبزی بوده است که هنوز هم هست، منتهی زبر و زیر و پیش و شده و سکون بسبک جدید را هم بر آن (شاید بعدها) علاوه کرده‌اند.

از ابتدا بنظر بنده چنین آمد که سبک انشای این تفسیر بآن تفسیر قرآن مجید (نسخه کیمبریج) که مرحوم براون معرفی کرده بود شباهتی دارد، ولی هنوز نتوانسته‌ام این دو را با هم چنانکه باید بسنجم. مع هذا هنوز به این عقیده معتقدم که بهر صورت انشاء آن قبل از چهارصد هجری شده است.
[خسرو پاشا: ۵]

مأخذ: بخشی از تفسیری کهن. با یادداشتی از استاد مجتبی مینوی؛ تصحیح: محمد روشن. تهران: انتشارات بنیاد فرهنگ، ۱۳۵۱ ش.

یادداشت‌ها

از جمله یادداشت‌هایی که مینوی در خصوص نسخه‌های خطی و برگرفته از کتابخانه‌های اروپایی نگاشته است نیز می‌توان به «تحقیق در مورد نسخه‌های قدیمی گلستان مسعودی در اروپا به مناسبت جشن هفتصدمین سال تالیف گلستان» اشاره نمود که به سال ۱۳۱۵ شمسی نگاشته است.^{۴۰}

مینوی در مقالات متعدد خود در باب معرفی کتب مختلف به معرفی نسخه‌های خطی نفیسی که از آن کتابها، مورد بررسی قرار داده بود می‌پرداخت.

مینوی تنها به دیدن نسخه و تشخیص خوب بودن آنها اکتفا نکرد چون عالم بود و دوستدار راستین علم، یک یک نسخ را به طریق علمی و با وسواس و دقت خاص خویش در مطالعه می‌گرفت و نکته‌ها و دقایقی را که در هر یک تازه می‌یافت به اسلوب صحیح عالمانه بر روی اوراق مستقل یادداشت می‌کرد و بدین طریق مجموعه‌های کثیر و متعدد یادداشت و نوشته و منقولات از نسخ ترکیه فراهم کرد که خود خزانه‌ای است از معرفت و تحقیق و دریایی است از اطلاعات عالی و مهم در زمینه مباحث ایران‌شناسی و معارف اسلامی و طبعا مکمل آنچه در دوران اقامت در انگلستان فراهم کرده بود.

مینوی با صبر و حوصله و عشق و علاقه‌ای که در جستجوی نسخه‌های خطی مهم در کتابخانه‌های ترکیه به خرج داد توانست گنجینه‌های ارزشمندی از آثار قدما را از کنج تاریک کتابخانه‌های این شهر بیرون کشیده و به دست اهل تحقیق برساند. استاد ایرج افشار از باب نمونه می‌گوید:

«مگر نه آنست که ترجمان البلاغة رادویانی و سندبادنامه سمرقندی و ورقه و گلشاه عیوقی و کلیات سیف فرغانی که هر چهار از آثار ممتاز و مهم زبان فارسی است درین سی سال اخیر از زوایای فراموش شده کتابخانه‌های ترکیه به دست آمده است»

از یادداشت‌های مینوی:

هر یک از بزرگان عالم علم و سیاست و هنر که در این بیست ساله اخیر در گذشته اند از وجودهای

۴۰. این یادداشت طی سند شماره ۲۹۷/۲۹۷۳۰ در سازمان اسناد کتابخانه ملی قابل رؤیت است.

نادری بوده است که دیگر نظیر آنها در ایران یافت نخواهد شد. مرحوم مستوفی الممالک، مرحوم مشیرالدوله پیرنیا، مرحوم ذکاء الملک غفاری، مرحوم ادیب پیشاوری و مرحوم قزوینی و امثال آنان از بقایای کهن عهدی بودند که چشمه فضل و شرف و هنرشان هنوز نخشکیده است و هنوز کسانی یافت میشود که بی توقع نفع مادی عمر خود را وقف تحصیل علم و معرفت و بسط و اشاعه هنر و خدمت کردن و خیر رساندن به نوع بنمایند. آن همت و آن کوشش و آن بلندی نظر و آن طرز تعلیم و تربیت که موجب پیدایش چنین مردانست، امروزه از کیمیا و سیمرغ نایابتر شده است و اگر هنوز ظلمت همه جا را فرا نگرفته است به این علت است که باز عده انگشت شماری از آن بزرگان و بزرگواران بر قرارند. وای بر ما اگر این عده معدود نیز از میان ما بروند...

مرحوم دانش پژوه نیز در باب یادداشت های استاد مینوی چنین می گوید:

«استاد خود در کتابخانه های عمومی و خصوصی آنجا کتابهای بسیاری را خوانده و یادداشت های ارزنده ای برداشته است. این یادداشت ها که با خطی روشن و خوانا در برگه های جداگانه برحسب موضوعات علمی آنها بسته بندی شده نوشته شده است در کتابخانه او هست. برخی از آنها را من دیده ام و با اجازه او از برخی از آنها بهره بردم، مانند تحقیق او درباره نسخه های جاویدان خرد مشکویه رازی که رساله فی السیاسه فارابی در آن هست. من این تحقیق را با نوشته عبدالرحمن بدوی سنجیدم و آن را برتر از سخنان بدوی یافتم و آن را با عنوان «من مذاکرات الاستاذ مینوی» در جامع مصنفات الفارابی یا «ایندکس فارابی کوس» که با استاد محسن مهدی بنگارش درآورده ایم گنجانده ام، امید که در قاهره نشر گردد. او در استفاده از این یادداشتها هیچگونه دریغی نداشت بلکه چنانکه خود می گفت برگه هایی را هم به کسانی عاریت داده است.^{۴۱}»

فهرست حاضر

برای اولین بار در سال ۱۳۵۰ - ۱۳۵۲ قمری، وزارت معارف برای تهیه تصاویر نسخه های خطی از کتابخانه های خارج اقدام می کند. در آن زمان علامه قزوینی در پاریس سکنی داشت و از او درخواست می شود تا به خرج وزارت فرهنگ کار تهیه عکس از نسخه های خطی منحصر و ارزشمند فارسی و عربی از کتابخانه های مهم دنیا را آغاز کند. فهرستی به اجمال و مختصرتر از آنچه قزوینی نگاشته، بر کتاب های گزینش شده او توسط عبدالعزیز جواهرکلام تنظیم و در بخش کتب عکسی کتاب «فهرست کتابخانه عمومی معارف» صفحات ۱۷۲-۱۹۸ منتشره به سال ۱۳۱۴ در چاپخانه مجلس موجود است.

اما از قرار معلوم بعد از علامه قزوینی این مأموریت بر عهده استاد مجتبی مینوی گذاشته شده و از ایشان می خواهند که به تهیه عکس از نسخه های خطی ارزشمند کتابخانه های اروپایی و بعدها ترکیه

اقدام نماید. بخشی از نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی که در قالب کتاب یا مقاله معرفی شده بدین قرار است:

۱. [فهرست چند نسخه عکسی نفیس برگرفته از کتابخانه‌های برلین، پاریس، لیدن و...]. فهرست کتابخانه عمومی معارف، تهران: ج. ۲، صص ۱۷۲-۱۹۶، ۱۳۱۴ ش.

در این فهرست از ۴۶ دستنویس بسیار نفیس و مهم موجود در کتابخانه‌های جهان (برلین، پاریس، لیدن و...) یاد شده است. ناگفته نماند که این نسخه‌های نفیس عکسی از سوی علامه قزوینی تهیه و سپس به کتابخانه عمومی معارف «دارالفنون» (انتقال یافته به کتابخانه ملی) تحویل داده شده است. این فهرست همچنین با عنوان: نسخ قدیمه عربی، فارسی نادره و نفیسه در یادداشت‌های قزوینی (تهران: انتشارات علمی، ۱۳۶۳ ش): ج. ۴، صص ۳۴۱-۳۴۷ معرفی شده است.^{۴۲}

۲. فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی. عبدالله انوار. نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران درباره نسخه‌های خطی. شماره ۲، صص ۲۶۹-۲۸۱، ۱۳۴۱ ش.

۳. دنباله فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی. ایرج افشار. نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران درباره نسخه‌های خطی، شماره ۳، صص ۹۹-۱۰۴، ۱۳۴۲ ش.

در این دو فهرست ۵۷ عکس از نسخه‌های خطی ترکیه معرفی شده است که البته در مقاله اول تنها دو نسخه و در مقاله دوم نسخه‌های خطی بیشتری از کتابخانه‌های طوقاپی، دانشگاه استانبول، ایاصوفیا، راغب پاشا، اسعد افندی، انقره، فیض‌الله، ولی‌الدین، فاتح، جارالله، وهبی، حاجی سلیم‌آغا، شهید علی، کتابخانه سرای، طوقاپی شناسایی و تصویربرداری شده است.

در مرداد ماه سال ۱۳۳۰ شمسی که استاد مینوی برای شرکت در کنگره مستشرقین عازم استانبول می‌شود، شورای عالی فرهنگ تصویب می‌کند که ایشان از کتاب مهم خطی محفوظ در کتابخانه‌های ترکیه عکس برداری کند تا هر زمان وسایل تصحیح و چاپ آنها فراهم شد منتشر گردد.

بعد از جستجو و بررسی‌هایی که مینوی در کتابخانه‌های عمومی و حتی مجموعه‌های شخصی که پیش از این بدان اشاره کردیم مینوی فهرستی از نسخه‌های خطی منتخب خود به تاریخ اسفند ۱۳۳۰ آماده می‌کند.

شش ماه بعد از تحویل این فهرست و احتمالاً تصاویر آنها به کتابخانه ملی، این نسخه‌ها طی مقاله‌ای بانام «عکس برداری از نسخه‌های خطی فارسی و عربی» که در شهریور سال ۱۳۳۲ شمسی در مجله «آموزش و پرورش» چاپ و انتشار یافته است. البته در این مقاله نویسنده فهرست مشخص نیست،

اما به نظر می‌رسد رونوشتی منقح از همین سند است. چرا که ترتیب نسخه‌ها دقیقاً همانند سند حاضر است و ضمن حذف یادداشت‌های امانت دادن برخی از تصاویر، اطلاعات پدیدآورندگان نسخه‌ها کمی مرتبتر شده است.

از این مقاله در بازنویسی سند حاضر استفاده شده و در پاورقی با رمز (آموزش) تفاوت‌ها مشخص گردیده است.

در ارائه سند مذکور سعی شده است با مراجعه به منابع مختلف اطلاعات دقیق‌تری از نسخه‌های عکسی معرفی شده در این سند در پاورقی ارائه گردد. با کمال تأسف از آنجا که در هیچیک از منابع آنلاین و منتشره در خصوص نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی و سند مذکور شماره بازیابی برای این تصاویر وجود ندارد من نیز از این مهم معذورم.

اما پژوهشگران اگر نیازی به این تصاویر داشته باشد چگونه می‌توانند آنرا در کتابخانه ملی شناسایی و بدان دسترسی پیدا کنند از مجهولات است.

مطابق یادداشت‌هایی که در جلوی مشخصات برخی از این نسخه‌های خطی آمده ۳ کتاب «معارف سلطان العلماء والد مولوی» که نسخه شماره ۱۷۱۶ ایاصوفیا مودخ ۷۴۷ قمری و نسخه «دفتر ششم مثنوی» به شماره ۱۸۲ کتابخانه ابا ایوب خالد و نسخه «مقالات شمس تبریزی» به شماره ۲۷۸۸ کتابخانه فاتح به دستور وزارت فرهنگ به استاد بدیع‌الزمان فروزانفر امانت داده شده بود. همچنین کتاب «اسرار التوحید» نسخه شماره ۴۸۸ کتابخانه هدائی نیز به آقای دکتر ذبیح‌الله صفا برای استفاده در تصحیح و چاپ کتاب امانت داده شده بود.

مشخصات سند

سند حاضر مشتمل بر دو برگه کاغذی خط دار با ابعاد ۳۶ در ۲۲٫۵ است که متن فهرست بر روی آن با مداد در دو صفحه رو نگاشته شده است. تاریخ نگارش این سند اسفند سال ۱۳۳۱ شمسی است. در برخی از بخش‌های سند زیر برخی مطالب خط قرمز کشیده شده و امضای مرحوم استاد مینوی در پایین هر دو صفحه رؤیت می‌شود.

فهرست کتب عکسی که توسط آقای مجتبی مینوی از روی نسخ خطی ترکیه تهیه شده است و تحویل کتابخانه ملی شده است.

۱. غرر اخبار الملوك ابومنصور ثعالبی^{۴۳} (نسخه داماد ابراهیم پاشا ۹۱۶) ۳۴۲ ورق

۲. ترجمه شرف‌النبی ابوسعید خرگوشی (نسخه اسعد افندی ۲۲۲۲) مورخ ۵۹۹ هجری ۱۹۲ ورق^{۴۴}
۳. دیوان خاقانی (نسخه فاتح ۳۸۱۰) مورخ ۷۰۲ هجری ۲۷۵ ورق^{۴۵} (طومار)^{۴۶}
۴. منهاج الطالبین (نسخه ایا صوفیه ۳۴۶۷) تألیف علاء القزوینی در ۷۷۸ هجری بنام شاه شجاع^{۴۷} ۴۷۳۶۱ ورق (سه قوطی)^{۴۸}
۵. ترجمه صور کواکب عبدالرحمن صوفی بخط مترجم آن نصیرالدین طوسی مورخ ۶۴۷ هجری (نسخه ایا صوفیه ۲۵۹۵) ۹۹ ورق^{۴۹}
۶. رسایل ریاضی خواجه نصیرالدین طوسی (نسخه حاجی سلیم آغا ۷۴۳) مورخ ۶۸۰ هجری ۱۵۱ ورق^{۵۰}
۷. رسایل ریاضی خواجه نصیرالدین طوسی (نسخه حاجی سلیم آغا ۷۲۶) مورخ ۶۸۱ تا ۶۸۳ هجری - ۹۵ ورق

-
۴۴. ترجمه شرف‌النبی (ص) نویسنده: خرگوشی نیشابوری، عبدالملک بن محمد (؟-۴۰۷ ق.ق.) مترجم: راوندی، محمد بن علی (قرن ۶ ق.) مینوی دو تصویر دیگر از این کتاب از کتابخانه‌های ترکیه تهیه نموده است. اولی (بایزید ولی الدین ۸۸۴/۸۸۸) کتابت ۷۵۵ قمری و دیگری (پاریس ۸۲. Af) کتابت ۶۰۸ قمری که تصاویر این دو در کتابخانه دانشگاه تهران و کتابخانه پژوهشگاه موجود است. رک: فهرستواره: ۱۳۴/۱؛ فهرستواره: ۱۷۴.
  ۴۵. آموزش + بصورت طومار
  ۴۶. دیوان خاقانی شاعر: خاقانی، بدیل بن علی (۵۲۰-۵۹۵ ق.)
  ۴۷. آموزش: + و بعد در زمان حیات حافظ تألیف شده است
  ۴۸. منهاج الطالبین تألیف: هلالی قزوینی، علی بن حسین (قرن ۸ ق.) این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۸۰ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۴۷) ذکر شده و تاریخ نسخه در این مقاله ۷۸۱ قمری است. حال آنکه هم تاریخ سند و هم مقاله چاپ شده در مجله آموزش و پرورش ۷۷۸ قمری ذکر شده است.
  ۴۹. ترجمه صور الکواکب نویسنده: صوفی، عبدالرحمان بن عمر (۲۹۱-۳۷۶ ق.) مترجم: نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد (۵۹۷-۶۷۲ ق.) تصویر این نسخه به همراه تصویر نسخه دیگری از کتابخانه آستان قدس رضوی به شماره ۵۲۵ کتابت شده به سال ۱۰۶۳ قمری در کتابخانه مرحوم مینوی موجود است. فهرستواره: ۱۶۶. قابل توجه اینکه نسخه حاضر در سال ۱۳۴۸ شمسی در ۱۹۶ صفحه توسط انتشارات بنیاد فرهنگ ایران به صورت فاکسیمیل چاپ و منتشره شده است.
  ۵۰. آموزش: ۶۷۹ و
  ۵۱. در مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی: ۲/۲۷۵ شماره نسخه در کتابخانه حاجی سلیم آغا ذکر نشده و مشخص نیست که کدام یک از دو نسخه‌ای که مینوی از کتابخانه حاجی سلیم آغا تهیه نموده است می‌باشد، ضمن آنکه تاریخ کتابت این نسخه احتمالاً قرن هشتم یا نهم ذکر شده و حال آنکه هر دو نسخه معرفی شده در این سند مورخ ۶۸۰ و ۶۸۱ قمری ذکر شده است.
  ۵۲. رسایل ریاضی (عربی) نویسنده: نصیرالدین طوسی، محمد بن محمد (۵۹۷-۶۷۲ ق.) این نسخه مشتمل بر کتابهای تحریر اصول اقلیدس، تحریر الکره والاسطوانه لالارشمیدس می‌باشد. این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۵ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۳۷-۱۳۸) ذکر شده

۸. تاریخ سنی ملوک الأرض حمزه^{۵۳} اصفهانی^{۵۴} (نسخه^{۵۵} ۲۸۵۱۷ انقره) ۱۴۴ ورق^{۵۶}
۹. القاب الوزار معروف^{۵۷} بنسایم الأسحار که در عهد سلطان ابوسعید تالیف شده (نسخه ایاصوفیه ۳۴۸۷) ۷ ورق^{۵۸}
۱۰. مجموعه اشعار افاضل شعرا خط^{۵۹} شرف الدین حسین سلطانی (نسخه فاتح ۴۰۷۶) ۵۲ ورق^{۶۰}
۱۱. جامع الحکمتین ناصر خسرو (نسخه ایاصفویه ۲۳۹۳) ۱۰۵ ورق^{۶۱}
۱۲. خوان اخوان ناصر خسرو (نسخه ایاصوفیه ۱۷۷۸) ۱۳۱ ورق^{۶۲}

۵۳. آموزش: + بن الحسن

۵۴. آموزش: + مورخ پانصد و کسری

۵۵. آموزش: + فاکولته زبان و تاریخ و جغرافیای

۵۶. تاریخ سنی ملوک الأرض والانبیاء (عربی)

نویسنده: حمزه اصفهانی، حمزه بن حسن (۲۸۰-؟۳۶۰ ق.).

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۲ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۳۹) ذکر شده، تاریخ کتابت این نسخه در مقاله حاضر قرن ششم آمده است.

۵۷ آموزش: موسوم

۵۸. القاب الوزاء (فارسی)

عنوان دیگر: نسائم الأسحار و لطائم الأخبار

تالیف: منشی کرمانی، ناصرالدین (قرن ۸ ق.).

وی این کتاب را بنام ابوسعید بهادرخان و نصره الدین صابن وزیر پس از درگذشت صاحب دیوان جوینی به سال ۷۲۵ قمری نگاشته است. کتاب حاضر به تصحیح و مقدمه استاد سیدجلال‌الدین ارموی در ضمن سلسله انتشارات دانشگاه تهران به سال ۱۳۳۷ شمسی چاپ و مجدداً در سال ۱۳۸۵ شمسی توسط انتشارات دانشگاه تهران نیز منتشر شده است. همچنین به سال ۱۳۶۴ شمسی نیز انتشارات اطلاعات این کتاب را منتشر نموده است.

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۲ نیز معرفی شده که با توجه به سال تالیف این کتاب اشتباه است. که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۵۸) ذکر شده، تاریخ کتابت این نسخه در مقاله حاضر ظاهراً ۵۲۲ قمری ذکر شده است. همچنین تصویر از این کتاب در مجموعه میکروفیلم‌های دانشگاه تهران به شماره (۶۷۶) نیز موجود است. فیلمها: ۲۶۵/۱

۵۹. آموزش: بخط

۶۰. مجموعه شعر

تالیف: افاضل الشعراء

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۹ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۴۰) ذکر شده و تاریخ کتابت این نسخه ۸۷۸ قمری آمده است.

۶۱. جامع الحکمتین (فارسی)

تالیف: ناصر خسرو (۳۹۴-۴۸۱ ق.).

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۳ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۴۱) ذکر شده و تاریخ کتابت این نسخه احتمالاً قرن ۹ قمری آمده است. کتاب جامع الحکمتین به تصحیح دکتر محمد معین و هانری کربن به سال ۱۳۳۲ شمسی از روی همین نسخه ایاصوفیا توسط انتشارات انجمن ایران‌شناسی فرانسه در ایران چاپ و انتشار یافته است.

۶۲. خوان اخوان (فارسی)

تالیف: ناصر خسرو (۳۹۴-۴۸۱ ق.).

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۳ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۴۲) ذکر شده و تاریخ کتابت این نسخه ۸۶۲ قمری آمده است.

۱۳. معارف سلطان العلماء والد مولانا (نسخه ایاصوفیه ۱۷۱۶) مورخ ۷۴۷ هجری ۲۴۰ ورق - بدستور وزارت جلیله فرهنگ بجناب آقای فروزانفر امانت داده شده است.^{۶۳}
۱۴. دفتر ششم مثنوی (نسخه ابا ایوب خالد ۱۸۲) خط بهاءالدین محمد ولد مولانا ۱۱۶ ورق - بجناب آقای فروزانفر امانت داده شده است.^{۶۴}
۱۵. مقالات شمس تبریزی (نسخه فاتح ۲۷۸۸) ۲۴۶ صفحه - بجنای آقای فروزانفر امانت داده شده است.^{۶۵}
۱۶. شرح قصیده تائیه ابن الفارض از سعید فرغانی^{۶۷} (نسخه ابا ایوب ۱۷۷) مورخ ۷۱۴ هجری ۴۰۰ ورق (۴ قوطی)^{۶۸}

در فهرستواره مینوی این کتاب ضمن مجموعه‌ای به شماره ۱۷۷۸ نوشته در ۸۶۲ قمری عنون شده از برگ ۱-۱۳۱ مجموعه را شامل می‌شود. (فهرستواره: ۱۰۳) همچنین نسخه دیگری از این کتاب کتابت شده توسط محمد بن ابی طالب بن ابی القاسم حسینی در روز چهارشنبه ۲۷ صفر ۶۷۴ قمری در ضمن مجموعه‌ای از کتابخانه خالص افندی به شماره ۷۹۵۰ که در انیورسیتیه ۴۲۱۰۶۲ F موجود است. (فهرستواره: ۶۵) اولین چاپ و انتشار این کتاب بر اساس نسخه ایاصوفیا توسط یحیی الخشاب به سال ۱۹۴۰ میلادی در قاهره انجام می‌گیرد. تصحیح دیگری نیز در ایران توسط علی اکبر قویم انجام می‌شود که از نسخه ایاصوفیا بهره برده است و این تصحیح به سال ۱۳۳۸ شمسی توسط کتابفروشی بارانی تهران چاپ و انتشار می‌یابد.

۶۳. معارف سلطان العلماء (فارسی)
نویسنده: سلطان ولد، محمد بن محمد (۶۲۳-۷۱۲ ق.)
این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۹ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۵۹) ذکر شده است.
تصویر نسخه دیگری از این کتاب برگرفته از موزه مولانا به شماره ۷۹ در مجموعه کتابخانه مینوی موجود است. (فهرستواره ۸۵) که تاریخ کتابت آن روز سه شنبه اوائل ربیع الآخر سال ۷۵۳ قمری است و تصویری از این کتاب در کتابخانه مرکز احیاء میراث اسلامی قم نیز به دست می‌آید. (فهرست نسخه‌های عکسی مرکز احیاء میراث اسلامی: ۸/۴)
همانطور که در یادداشت این سند ذکر شده تصویر نسخه مذکور نزد دکتر بدیع الزمان فروزانفر امانت بوده که البته ایشان اقدام به تصحیح این کتاب نموده و به سال ۱۳۵۲ قمری توسط انتشارات طهوری کتاب را چاپ و منتشر می‌کنند.؟؟؟ چاپخانه مجلس ۱۳۳۳ قمری هم بوده بررسی شود!!!!

۶۴. مثنوی (فارسی)
نویسنده: مولوی، جلال‌الدین محمد بن محمد (۶۰۴-۶۷۲ ق.)
این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۸ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۶۰) ذکر شده است.
این نسخه به همراه دفتر چهارم مثنوی به خط سلطان ولد به صورت عکسی توسط استاد ارجمند توفیق سبحانی توسط انتشارات فرهنگستان زبان و ادب فارسی به سال ۱۳۹۱ شمسی چاپ و انتشار یافته است.

۶۵. مقالات شمس (فارسی)
نویسنده: شمس تبریزی، محمد بن علی، (۹۵۸۲-۹۶۴۵ ق.)
این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۸۰ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۶۱) ذکر شده است. همچنین تصویر نسخه دیگری از این کتاب برگرفته از کتابخانه ایاصوفیا به شماره (۱۸۱) در کتابخانه ملی موجود است. نشریه نسخه‌های خطی: ۲۸۰/۲

۶۶. آموزش: + سعید فرغانی بر
۶۷. آموزش: + مقتبس از تقریرات صدالدین قونوی
۶۸. مشارق الداری الزاهر فی شرح نظم الدرر (عربی)
عنوان فرعی: شرح قصیده تائیه ابن الفارض
شارح: فرغانی، سعید بن محمد (؟-۹۹۱ ق.)
این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۹ نیز

۱۷. حقایق التفسیر سلمی (نسخه ولی الدین ۱۴۸) ۴۲۳ ورق (۴ قوطی)^{۶۹}

۱۸. شرح قصیده تائیه ابن الفارض^{۷۰} (نسخه^{۷۱} فاتح ۳۹۶۷) مورخ ۷۲۹ هجری ۲۷۸ ورق (۲ قوطی)^{۷۲}

۱۹. ذخیره خوارزمشاهی^{۷۳} مجلد ۵ (نسخه وهبی ۱۳۶۰) مورخ ۶۰۳^{۷۴} در ۱۵۳ ورق^{۷۵}

۲۰. ذخیره خوارزمشاهی مجلد ۹ (نسخه وهبی ۱۳۵۹) مورخ ۶۰۳^{۷۶} هجری ۱۶۶ ورق^{۷۷}

۲۱. الهدایه فی الطب^{۷۸} (نسخه^{۷۹} فاتح ۳۶۴۶) مورخ ۵۱۰ هجری ۲۷۲ ورق (۳ قوطی)^{۸۰}

معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۴۳) ذکر شده است.

۶۹. حقائق التفسیر (عربی)

نویسنده: سلمی، محمد بن حسین (۳۲۵-۴۱۲ ق.)

نسخ عبدالواجد بن لیکسوار ملکری عواجقی در شهر بلغار در روز ۱۰ ذی الحجه سال ۹۸۱ قمری

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۳ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۴۴) ذکر شده است.

تصویر دیگری از این نسخه در کتابخانه دانشگاه تهران موجود است. (میکروفیلم‌ها: ۳۱۶/۱)

۷۰. آموزش: + از سعید فرغانی

۷۱. آموزش: + کتبخانه

۷۲. مشارق الداری الزاهر فی شرح نظم الدرر (عربی)

عنوان فرعی: شرح قصیده تائیه ابن الفارض

شارح: فرغانی، سعید بن محمد (?-۶۹۱ ق.)

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۹ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۵۶) ذکر شده است.

۷۳. آموزش: + در طب فارسی

۷۴. آموزش: + با حرکات کامل

۷۵. ذخیره خوارزمشاهی (فارسی)

نویسنده: جرجانی، اسماعیل بن حسن (۴۳۴-۵۳۱ ق.)

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۴ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۴۸) ذکر شده است.

۷۶. آموزش: + با حرکات کامل

۷۷. ذخیره خوارزمشاهی (فارسی)

نویسنده: جرجانی، اسماعیل بن حسن (۴۳۴-۵۳۱ ق.)

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۴ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۴۹) ذکر شده است.

۷۸. آموزش: + اقدم کتب طبی فارسی تالیف ابوبکر اخوینی در حدود ۳۷۰ هجری

۷۹. آموزش: + کتبخانه

۸۰. الهدایه المتعلمین فی الطب (فارسی)

عنوان فرعی: هدایه اخوینی؛ گذارش اخوینی

تالیف: اخوینی، ربیع بن احمد (قرن ۴ ق.)

نسخ شرف خلیفه در شهر دوین در ر ماه محرم سال ۵۱۰ قمری روز رامیاد ماه خردادماه ملکی برای خزانه اسفهلان تاج الامرا اینانج پیغوا الب طغرل بک ابی المظفر غازی بن ابی القاسم نگاشته شده است.

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۸۱ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۵۰) ذکر شده است.

تصویری از این نسخه در کتابخانه مینوی موجود است. (فهرستواره: ۱۷۹)

همچنین تصویر این نسخه در کتابخانه دانشگاه تهران به شماره (ف ۱۳۸) نیز موجود است. فیلمها: ۲۷۲/۱

۲۲. رسایل رشید الدین و طوطا و^{۸۱} ابوبکر قونیوی (نسخه ایاصوفیه ۴۰۱۵) ۱۰۹ ورق^{۸۲}

۸۱. آموزش: منشآت

۸۲. رسایل (فارسی)

عنوان فرعی: منشآت؛ ابکار الأفكار فی الرسائل والأشعار

تالیف: رشید الدین و طوطا، محمد بن محمد (۴۸۰-۵۷۳ ق.)

نسخ، صفحات (۳۴-۱) به نظر می‌رسد

وطوطا پاره‌ای از منشآت خود را در دو مجموعه گردآوری نموده یکی از آنها «عرائس الخواطر ونفائس النوادر» نامگذاری شده و دیگری «الابکار الأفكار فی الرسائل والأشعار» باشد. که احتمالاً این نسخه بخشی از این منشآت باشد.

در خصوص کتاب «الابکار الأفكار فی الرسائل والأشعار» مرحوم عباس اقبال در مجله یادگار، شماره ۲۰۱، شهریور و مهر ۱۳۲۶ شمسی صص- ۸۲-۹۵ به معرفی آن پرداخته و برای اولین بار تصویری از این کتاب را که فردی به نام تورخان گنج‌های از کتابخانه دارالفنون استانبول تهیه کرده بود را دیده و مطالعه می‌کند.

آغاز نسخه چنین است: الحمد لله علی صنایع کرمه و رواع نعمه والصلوه علی نبیه الوفی ورسوله الصفی محمد وآله اخبار الخلق واصحابه انصار الحق، و بعد فرهم آورنده این مجموع محمد بن محمد بن عبد الجلیل العمری الرشید المشتهر بوطوطا وفقه الله لما یصلح امر دینه و دنیاه که چون هرکس از افاضل عصر و امثال دهر که ایشان را بمطالعه غرائب نظم و بدایع نشر ملی است و از معرفت اقسام فصاحت و اسالیب بلاغت حظی رسائل و اشعار من طلب میفرمودند و در تحصیل آن رغبتی صادق و حرصی بکمال مینمودند.

همچنین نسخه دیگری از این کتاب در کتابخانه لنینگراد موجود است که تصویر آن نیز به اهتمام مرحوم علامه محمد قزوینی در اختیار کتابخانه ملی گذاشته شده است.

همچنین آقای قاسم توسیرکانی در کتابی با نام «نامه‌های رشید الدین و طوطا» که در سلسله انتشارات دانشگاه تهران به سال ۱۳۳۸ شمسی چاپ و منتشر نموده که طی مقدمه‌ای مبسوط به این نامه‌ها پرداخته و با استفاده از نسخه‌های خطی مختلف مجموعه‌ای کامل از این منشآت را تصحیح و انتشار داده است.

روضة الكتاب وحدیقه الالباب

عنوان فرعی: منشآت قونیوی

نویسنده: قونیوی، صدرالدین محمد بن اسحاق (۶۰۷-۶۷۳ ق.)

نسخ، صفحات (۳۷۷۹)

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۹ نیز معرفی شده است که شماره بازبایی آن در کتابخانه ملی (۱۵۱) ذکر شده است.

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۷ نیز معرفی شده است که شماره بازبایی آن در کتابخانه ملی (۱۳۵) ذکر شده است.

مینوی (۶۹) تصویر برگرفته از نسخه کتابخانه طوقیپوسرای (احمد ثالث ۲۳۲۶)، با نام ابکار افکار فی الرسائل والأشعار بامداد شنبه سوم الاستفتاح سال ۷۲۷ قمری (فهرستواره: ۸۲)

دانشگاه تهران (۴/۵۸۴۱) تصویر برگرفته از نسخه کتابخانه ایاصوفیا (۴۱۳۸) با عنوان عرائس الخواطر ونفائس النواظر (فیلمها: ۱۸۶/۳)

دانشگاه تهران (۶/۵۸۴۱) تصویر برگرفته از نسخه کتابخانه نورعثمانیه (۴۳۱۲) با عنوان منشآت نوشته توفیق نامراد نزدیک به پایان محرم سال ۹۹۱ قمری (فیلمها: ۱۸۶/۳)

دانشگاه تهران: (۶۰۴۴) برگرفته از نسخه کتابخانه ایاصوفیا (۴۰۱۵) (فیلمها: ۱۹۴/۳)

- دانشگاه تهران (ف ۶۷۷) موجود است. (فیلمها: ۵۲۳/۱)

- دانشگاه تهران (ف ۱/۱۴۱) تصویر برگرفته از روی نسخه کتابخانه فاتح (ش ۴۰۷۴) با عنوان عرایس الخواطر و نفایس النوادر، نوشته ۵۷۵ قمری در قونیه (فیلمها: ۴۱۷/۱)

تصویر دیگری از منشآت و طوطا از روی نسخه Or. ۸۳۱۶ موزه بریتانیا مورخ سه شنبه آغاز ع ۷۰۱، ۱ قمری. (فهرستواره: ۴۸)

تصویر دیگری از منشآت و طوطا در کتابخانه دانشگاه تهران از روی نسخه Or. ۶۳۱۶ موزه بریتانیا مورخ ۷۵۱ قمری (فیلمها: ۵۲۹/۱)

۲۳. کلیات نثر و نظم^{۸۲} شرف الدین علی یزدی (نسخه طوب قپوسرای ۱۰۱۹) ۲۳۷ ورق (۲ قوطی)^{۸۴}
۲۴. منشآت ابوبکر قونیوی^{۸۵} بخط مولف (نسخه انقره ۶۶۴) ۱۰۸ ورق^{۸۶}
۲۵. عقاید حنفیان بفارسی^{۸۷} عهد سامانی^{۸۸} و^{۸۹} مزارات اولیای تبریز^{۹۰} (نسخه انقره ۱۲۹۷) ۱۵۴ ورق^{۹۱}
۲۶. الآثار الباقیه^{۹۲} نسخه^{۹۳} حدود ۵۰۰ هجری (نسخه عمومی ۴۶۶۷) ۲۰۲ ورق (۲ قوطی)^{۹۴}
۲۷. الآثار الباقیه نسخه حدود ۷۰۰ هجری (نسخه طوب قپو سرای ۳۰۴۳) در ۱۸۶ ورق (۲ قوطی)^{۹۵}

۸۳. آموزش: = منشآت و اشعار

۸۴. کلیات شرف الدین علی یزدی (فارسی)

عنوان فرعی: منشآت و اشعار

نویسنده: شرف الدین علی یزدی (۸۵۸-۹۰۰ ق.)

موضوع: ۸۶۷ قمری می باشد.

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۸۱ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۵۲) ذکر شده است.

۸۵. آموزش: + ظاهرا

۸۶. روضه الكتاب وحدیقه الالباب

عنوان فرعی: منشآت قونیوی

نویسنده: قونیوی، صدرالدین محمد بن اسحاق (۶۰۷-۶۷۳ ق.)

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۸۰ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۵۷) ذکر شده است.

۸۷. آموزش: + که اصل آن در

۸۸. آموزش: = سامانیان

۸۹. آموزش: + قبل از ۳۴۰ هجری تألیف شده بوده است باضافه

۹۰. آموزش: + و فواید و تعلیقات دیگر

۹۱. عقاید حنفیان (فارسی)

تألیف: ناشناخته

ساخته پیش از ۳۴۰ قمری این کتاب به همراه مزارات تبریز یا گزیده روضات الجنان و جنات الجنان و رساله خط در یک مجموعه است.

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۹ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۳۱) ذکر شده است.

- دانشگاه تهران (ف ۶۷۲) تصویر دیگری از همین نسخه (فیلمها: ۵۲۳/۱)

۹۲. آموزش: + ابوریحان بیرونی

۹۳. آموزش: + متعلق به

۹۴. الآثار الباقیه عن القرون الخالیه (عربی)

تألیف: ابوریحان بیرونی، محمد بن احمد (۳۶۲-۴۴۰ ق.)

تاریخ کتابت این نسخه و نسخه بعدی در فهرست کتابخانه ملی ظاهرا ۸۱۲ قمری آمده که به نظر اشتباه است چرا که در مورد نسخه کتابخانه عمومیه بازید چنانچه مینوی در کتاب بدان اشاره میکند هرچند این نسخه تاریخ ندارد اما در ترقیمه آن دو قید وجود دارد که این احتمال که نسخه متعلق به قرن پنجم یا اوایل قرن ۶ باشد را تقویت می‌نماید. رک: بررسی‌هایی درباره ابوریحان بیرونی: ۳۷

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۱ نیز معرفی شده است که شماره بازیابی آن در کتابخانه ملی (۱۴۵) ذکر شده است.

- دانشگاه تهران (۴۶۱۰) تصویر برگرفته از کتابخانه ایاصوفیا (۲۹۴۷) نستعلیق کتابت شده به سال ۸۳۹ ق. (فیلمها: ۷۸/۳)

۹۵. الآثار الباقیه عن القرون الخالیه (عربی)

تألیف: ابوریحان بیرونی، محمد بن احمد (۳۶۲-۴۴۰ ق.)

مینوی خود تاریخ کتابت این نسخه را حدودا هفتصد هجری ذکر می‌کند. رک: بررسی‌هایی درباره ابوریحان بیرونی: ۳۷

۲۸. منشآت سلاطین^{۹۶} جمع آوری صاری عبدالله افندی (نسخه اسعد افندی ۳۳۳۳) ۱۶۶ ورق (۲ قوطی)^{۹۷}
۲۹. اسرار التوحید مورخ ۷۰۰ هجری (نسخه کتابخانه هدائی ۴۸۸) ۲۵۸ ورق - به آقای دکتر ذبیح الله صفا برای استفاده در تصحیح و طبع کتاب امانت داده شده است.^{۹۸}
۳۰. ذیل تاریخ نیشابور عبدالغافر فارسی (نسخه انقره ۱۵۴۴) ۹۸ ورق^{۹۹}
۳۱. عرائس الخواطر و منشآت دیگر مورخ ۵۸۸ (نسخه فاتح ۴۰۷۴) ۱۰۱ ورق^{۱۰۰}
۳۲. دستور الوزاره محمود بن محمد بن الحسین الاصفهانی (نسخه ایاصوفیه ۳۴۹۱) ۱۰۴ ورق^{۱۰۱}

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۱ نیز معرفی شده است که شماره بازبایی آن در کتابخانه ملی (۱۴۶) ذکر شده است.

۹۶. آموزش: + تا اوایل صفویه

۹۷. منشآت سلاطین

گردآورنده: صاری یوسنوی، عبدالله بن محمد بن عبیدی (درگذشته ۱۰۷۱ق.)

تاریخ این نسخه سال ۱۰۳۹ قمری است.

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۱ نیز معرفی شده است که شماره بازبایی آن در کتابخانه ملی (۱۳۴) ذکر شده است.

۹۸. اسرار التوحید فی مقامات الشیخ ابی السید (فارسی)

تالیف: محمد بن منور (قرن ۶ق.)

نسخ محمد صلح در اول جمادی الثانی سال ۷۰۰ قمری برای علی بن قاضی بن علی جوینی، چنانچه در یادداشت جلوی این نسخه آمده است تصویر این کتاب در دست دکتر ذبیح الله صفا برای استفاده در تصحیح و طبع کتاب امانت داده شده است و ایشان به سال ۱۳۳۲ شمسی از روی همین نسخه و چاپ بهمنیار موفق به چاپ و انتشار این اثر توسط انتشارات علمی در ۴۰۸ صفحه می‌گردد.

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۸۰ نیز معرفی شده است که شماره بازبایی آن در کتابخانه ملی (۱۵۳) ذکر شده است.

دانشگاه تهران (۷) تصویر برگرفته از نسخه خطی کتابخانه سلیم آقا ۴۸۸/۲۳۸ [میکروفیلم‌ها: ۲۷۵/۳]

دانشگاه تهران (۴۸۱) برگرفته از نسخه کتابخانه راشد افندی استانبول نسخ محمد بن شاه آیبک در چاشت روز دوشنبه رمضان ۷۰۱ قمری [میکروفیلم‌ها: ۲۷۵/۳]

دانشگاه تهران (۶۱۹) برگرفته از نسخه کتابخانه شهید علی پاشا (۱۴۱۶) نستعلیق محمد بن عبدالله سرخسی دهه سوم صفر ۸۵۴ [میکروفیلم‌ها: ۲۷۵/۳]

۹۹. ذیل تاریخ نیشابور (فارسی)

تالیف: ناشناخته

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۵ نیز معرفی شده است که شماره بازبایی آن در کتابخانه ملی (۱۳۳) ذکر شده است.

۱۰۰. عرائس الخواطر و نفاثس النوادر (فارسی)

عنوان فرعی: منشآت

تالیف: رشیدالدین وطواط، محمد بن محمد (۹۴۸۰-۹۵۷۳ق.)

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۷ نیز معرفی شده است که شماره بازبایی آن در کتابخانه ملی (۱۳۵) ذکر شده است.

۱۰۱. دستور الوزاره (فارسی)

تالیف: اصفهانی، محمود بن محمد (۹۵۴۲-۹۶۱۲ق.)

این نسخه در ضمن مقاله «فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه ملی» منتشره نشریه نسخه‌های خطی شماره ۲ صفحه ۲۷۳ نیز معرفی شده است که شماره بازبایی آن در کتابخانه ملی (۱۳۵) ذکر شده است.

- فهرست کتب عکس‌گرفته شده از مکتب مینوی از روی نسخ خطی ترکیه
- ۱۷ غرر اخبار الملوك ابو منصور رشیدی (نسخه دایماد ابراهیم بابا ۹۱۶) ۲۴۲ ورق
- ۲ ترجمه مشرف البقی ابو سعید خراسانی (نسخه اسعد افندی ۲۲۲۲) مورخ ۵۹۹ هجری ۱۹۲ ورق
- ۳ دیوان خاقانی (نسخه فاتح ۳۸۱۰) مورخ ۷۰۲ هجری ۲۷۸ ورق (طومار)
- ۴ مناجح الطالبن (نسخه اباصوفیه ۳۴۶۷) تألیف علاء القزوی ۷۷۸ ورق
- ۵ ترجمه صورت‌گرا ابو عبد الرحمن صوفی بخط مرتجم آن نصرالدین طوسی مورخ ۶۴۷ هجری ۳۶۱ ورق (۳ قوطی)
- ۶ رسایل ریاضی خواجہ نصرالدین طوسی (نسخه حاجی سلیم آغا ۷۴۳) مورخ ۶۸۰ هجری ۱۵۱ ورق
- ۷ رسایل ریاضی خواجہ نصرالدین طوسی (نسخه حاجی سلیم آغا ۷۲۶) مورخ ۶۸۱ هجری ۶۱۳ هجری = ۹۵ ورق
- ۸ تاریخ منی ملوک الارض حمله اصفهانی (نسخه ۲۸۵۱۷ انقره) ۱۴۴ ورق
- ۹ القاب لوزرا معروف بفسام الامحار که در عهد سلطان ابوسعید تألیف شده (نسخه اباصوفیه ۳۴۸۷) ۵۷ ورق
- ۱۰ مجموعه اشعار افاضل شعر خط مشرف الدین حسین لطانی (نسخه فاتح ۱۴۷۶) ۵۲ ورق
- ۱۱ جامع الحکمتین ناصر خسرو (نسخه اباصوفیه ۲۳۹۳) ۱۰۵ ورق
- ۱۲ خوان اخوان ناصر خسرو (نسخه اباصوفیه ۱۷۷۸) ۱۳۱ ورق
- ۱۳ معارف سلطان العلماء والدمولانا (نسخه اباصوفیه ۱۷۱۶) مورخ ۷۴۷ هجری ۲۴۰ ورق - بدست وزارت جلاله فرهنگ بخارا فرزانگان امانت داده شده است.
- ۱۴ دفتر ششم مثنوی (نسخه ابالباقی خالد ۱۸۲) خط امیرالدین محمد ولد مولانا ۱۱۶ ورق - بخارا آقای فرزانگان امانت داده شده است.
- ۱۵ مقالات شمس تبریزی (نسخه فاتح ۲۷۸۸) ۲۴۶ صفحه - بخارا آقای فرزانگان امانت داده شده است.

کتابخانه

- ۱۶ ✓ شرح قصیده نایبه ابن الفارض از سعید فرغانی (نسخه ابوالربیع ۱۷۷) مرتخ
 ۷۱۴ هجری ۴۰۰ ورق (۴ قوطی)
- ۱۷ ✓ حقائق القیصر سلمی (نسخه ولی الترن ۱۱۴۸) ۴۲۳ ورق (۴ قوطی)
- ۱۸ ✓ شرح قصیده نایبه ابن الفارض (نسخه فاتح ۳۹۶۷) مرتخ ۷۲۹ هجری
 ۲۷۸ ورق (۲ قوطی)
- ۱۹ ✓ ذخیره خوارزمشاهی مجلد ۵ (نسخه وهبی ۱۳۶۰) مرتخ ۶۰۳ ورق (۱۵۳ ورق)
- ۲۰ ✓ ذخیره خوارزمشاهی مجلد ۹ (نسخه وهبی ۱۳۵۹) مرتخ ۶۰۳ ورق (۱۶۶ ورق)
- ۲۱ ✓ الهدایه فی الطب (نسخه فاتح ۳۶۴۶) مرتخ ۵۱۰ ورق (۷۲ ورق)
- ۲۲ ✓ رسائل رشید الدین بطوطا و ابوبکر قونوی (نسخه ابیاصفیه ۴۰۱۵) ۱۰۹ ورق
 (۳ قوطی)
- ۲۳ ✓ کلیات نثر و نظم شرف الدین علی یزدی (نسخه طوبی قیوسر ۱۰۱۹) ۲۳۷ ورق
 (۲ قوطی)
- ۲۴ ✓ منکات ابوبکر قونوی بخط مؤلف (نسخه انقز ۶۶۴) ۱۰۱ ورق
- ۲۵ ✓ عقاید حنفیان بفارسی عهد سامانی در عبارات اولیای تبریز (نسخه انقز ۱۲۹۷)
- ۲۶ ✓ الآثار الباقیه - نسخه حدود ۵۰۰ هجری (نسخه عموییه ۴۶۶۷) ۲۰۲ ورق
 (۲ قوطی)
- ۲۷ ✓ الآثار الباقیه - نسخه حدود ۷۰۰ هجری (نسخه طوبی قیوسر ۲۰۴۳) ۲۰۲ ورق
 (۲ قوطی)
- ۲۸ ✓ منکات سلاطین جموع آوری صاری عهد آینه افندی (نسخه اسعد افندی ۳۳۳۳) ۱۸۶ ورق
 (۲ قوطی)
- ۲۹ ✓ اسرار التوحید مرتخ ۷۰۰ هجری (نسخه کتبخانه هدائی ۴۸۸) ۲۵۸ ورق
 - آقای دکتر ذبیح‌الله صفا برای استفاده در تصحیح و طبع کتاب امانت داده شده است.
- ۳۰ ✓ ذیل تاریخ نیک بزرگ عبدالعزیز فارسی (نسخه انقز ۱۵۴۴) ۹۸ ورق
- ۳۱ ✓ عرائین الخواطر منکات دیگر مرتخ ۵۸۵ (نسخه فاتح ۴۰۷۴) ۱۰۱ ورق
- ۳۲ ✓ دستورالوزاره محمود بن محمد بن الحسن ابیاصفیه (نسخه ابیاصفیه ۳۴۹۱) ۱۰۴ ورق
- نظایر این فهرست ۳۲ کتاب بااستثنای ۴ کتابی که به آقایان فروزانفر و دکتر صفا امانت داده شده تحویل کتابخانه
 محترم کتابخانه ملی گردید. تاریخ اسفند ۱۳۳۱ هجری قمری

فهرست منابع:

- افشار، ایرج. پانزده گفتار درباره مجتبی مینوی. تهران: انتشارات کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد، ۱۳۵۶ ش.
- افشار، ایرج؛ یغمایی، حبیب. نامه مینوی (مجموعه سی و هشت گفتار در ادب و فرهنگ ایرانی به پاس پنجاه سال تحقیقات و مطالعات مجتبی مینوی). تهران: ۱۳۵۰ شمسی.
- دهقانی، محمد. عطا و لقای مینوی. فصلنامه فرهنگبان: تابستان ۱۳۹۸، شماره ۲، صص ۷۶-۹۹.
- رایر، جفری. ترجمه تصحیحات و افزوده‌ها. احمدرضا رحیمی ریشه. گنجینه‌های دستنویس‌های اسلامی در جهان. تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، جلد ۳، ۱۳۸۸.
- متقی، حسین. کتاب‌شناسی فهارس (دست‌نویس‌های اسلامی کتابخانه‌های ایران و جهان در کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله مرعشی نجفی). قم: کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی (ره). ج. ۱، ۸۳۴ صفحه، ۱۳۸۶.
- گروهی از نویسندگان. بررسی‌هایی درباره ابوریحان بیرونی به مناسبت هزاره ولادت او. تهران: شورای عالی فرهنگ و هنر، ۱۳۵۲ ش.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی